

T. C

**GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİMDALİ**

**ORDU İLİ ADAK YERLERİ
ORDU PROVINCE VOTİVE PLACES
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN
GİZEM ÖNER**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜLKÜ KARA**

Giresun, 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 11. 06. 2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi GİZEM ÖNER' in Ordu İli Adak Yerleri başlıklı tezini incelemiş olup aday 02. 07. 2019 tarihinde, saat 10.30' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ordu İli Adak Yerleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/ 07/ 2019

GİZEM ÖNER

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze halkın kuşaktan kuşağa, sözlü ve yazılı olarak aktardığı geleneksel tüm unsurlar; halk kültürü, folklor ve halk bilimi içinde değerlendirilmektedir. Halkın günlük yaşayışını yansıtan tüm ritüeller, inanışlar, sözlü ve yazılı olarak meydana gelen ve günümüze taşınan kültür unsurları gelenek içinde telakki edilir. Bir milletin kültürü de ancak o milletin folklor unsurlarının iyi bilinmesiyle anlaşılabilir ve gelecek kuşaklara aktarılabilir. Bu görüş doğrultusunda halkın içinden doğup günümüze kadar gelen masallar, efsaneler, ninniler, türküler, bilmeceler ve inanışların meydana çıkmasını sağlayan rivayetler halk biliminin temelini oluşturmaktadır. Geleneği meydana getiren bu önemli unsurlar günümüzde popüler kültürle yer yer başarılı bir biçimde etkileşime girmekte yer yer de popüler kültürün gölgesi altında kalmaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden Ordu ili evliya kültürüne bağlı adak yerleri de bu nedenlerle belli değişimlere uğrayarak kültür içindeki varlığını korumayı sürdürmektedir.

Günümüzde geleneği devam ettirebilmek adına halk bilimi disiplininin çaba ve çalışmaları ışığında gelenek unsurlarının incelenmesi, yazıya geçirilmesi ve belli bir envanter oluşturulması elzemdir. “Ordu İli Adak Yerleri” çalışmasını tercih etmemizin nedeni de bu konuda halk bilimi açısından detaylı bir çalışma bulunmamasıdır.

Bu çalışma; Özet, Ön Söz, İçindekiler ve Kısaltmalar bölümlerinin yanı sıra Giriş, Yöntem, Bulgular ve Sonuç olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, varsayımlar ve araştırmanın sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmiştir. İlgili Alan Yazın başlıklı bölümde araştırmanın yapıldığı yöre ve bu yörenin kültürel yapısı hakkında yapılan halk bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Yöntem bölümünde araştırmanın modeli, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci, verilerin analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar bölümünde Ordu ili hakkında genel bilgiler (tarih, coğrafya, iklim ve bitki örtüsü, kültürel unsurlar) verilmiştir. Genel bilgilerin ardından çalışmanın konusunu detaylandırarak kutsal kültler başlıklar halinde sunulmuştur. Bu

bölümün ardından yapılan saha (alan) araştırmasından elde edilen tüm veriler ve bu verilere ulaşılmasını sağlayan kaynak kişiler hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan araştırmadan elde edilen verilerin incelenmesiyle ulaşılan neticeye yer verilmiştir.

Ana bölümlere ek olarak çalışmanın sonunda; kaynak kişilerin listesi, kaynakça, ekler ve öz geçmiş yer almaktadır.

“Ordu İli Adak Yerleri” isimli çalışmamızın tamamlanmasında kıymetli desteklerini esirgemeyen sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA’ya, alan araştırmalarında yanımda olan tüm değerli arkadaşlarıma, yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren yaptığım tüm çalışmalarımda muhteşem İngilizcesiyle desteğini esirgemeyen Zehra KARAOĞLAN’a, başladığım her işte olduğu gibi bu çalışmamda da beni yüreklendiren annem Havva ÖNER’e, en büyük hayali beni akademisyen olarak görmek olan ve benimle gurur duymak için her zaman bir sebep bulan babam Nadir ÖNER’e ve sevgisini her zaman hissettiren kardeşim Alperen ÖNER’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Gizem ÖNER

Ordu, 2019

ÖZET

Bu çalışma; Ordu ili, merkez ilçeleri ve köylerinde yer alan evliya kültürüne bağlı adak yerleri hakkında halktan edinilen bilgilerin bir araya getirilmesinden meydana gelmiştir.

Çalışmamızın başında Ordu ili ve merkez ilçelerinde yer alan türbelerin yerleri belirlenmiş, türbelerin bulunduğu yerler, alan araştırma teknikleri kullanılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Alan araştırması yapılırken başta türbenin mimarisi yapısı ve bulunduğu konum belirlenmiş daha sonrasında ise ses kayıt cihazı ile halktan söz konusu türbe hakkında çeşitli rivayetler elde edilmiştir.

Çalışmada tespit edilen tüm türbeler tek tek fotoğraflanmış, halktan türbelerin rivayeti hakkında edinilen tüm bilgiler detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Yine halktan edinilen bilgiler doğrultusunda, türbelerin geçmişten günümüze hangi özelliklerinden dolayı ziyaretçi çektiği tespit edilmiştir. Bunların neticesinde çalışmaya dahil edilen türbelerin günümüzde de çeşitli yerlerden ziyaretçi çektiği bilgisi yöre halkından öğrenilmiştir.

Alan araştırma tekniklerinden faydalanılarak yürütülen bu çalışmayla birlikte Ordu ilinde bulunan türbelerin günümüzde halk kültürü açısından da son derece önemli bir yeri olduğu, inanışın hala devam ettiği ve ziyaretçilerin türlü şekillerde (ağaç dallarına çaput bağlama, türbenin yanında uyuma, toprağa yüz sürme vs.) dileklerini evliyaların aracılığıyla yaratıcıdan istediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Türbe, Adak, Veli, Dilek Dileme

ABSTRACT

This study consists of informations which are obtained from folk, about vow places related to Saint cult in Ordu Province, central districts and villages.

First of all, it is determined places of tombs that are located in Ordu and central districts; places of tombs that are, are analyzed by using techniques of field research. Later architecture and location of the tomb are specified then, several rumors about the tomb are got by using tape recorder during the study.

At the beginning of the study, the location of the shrines in the province of Ordu and central districts were determined and the placez of the shrine were investigated in detail by using the field survey technique. In the field survey, firstly the architectural structure of the shine and its location were determined. Subsequently, the norrations among the publig about the shrines were recorded en the voice recorder.

It is concluded nowadays, the tombs are still valuable according to opinion of folk in Ordu, the believes are lasting like sleeping near the tomb, touchin earth, fastening cloth on the tree etc, end then people believe that their wishes will come true to these wats via saints.

Key Words: Ordu, Tomb, Vow, Saint, Wish

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	
ONAY	
YEMİN METNİ	
ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. Ordu İli Hakkında Genel Bilgiler	1
1.1. Ordu İlinin Tarihi	1
1.2. Ordu Adı Nereden Gelmektedir?	2
1.3. Coğrafya	3
1.4. İklim ve Bitki Örtüsü	4
2. Ordu İlinin Kültürel Nüvesi.....	6
2.1. Ordu İline Özgü Halk Müziği.....	6
2.2. Maniler.....	7
2.3. Düğünler	7
2.4. İnançlar	8
2.5. Kelime- Deyim ve Söyleyişler	9
2.6. Ordu İli Maddi Kültür Unsurları.....	10
2.6.1. Çepni Kilimleri.....	10
2.6.2. Nakışlı Çoraplar	10
2.6.3. Serendiler	11
2.6.4. Ahşap Camiler	11
1. BÖLÜM	13
1.1. Sözlüklere Göre Adak Kelimesinin Anlamı	13
1.1.1. Kurban Olgusu	16
1.2. Adak Olgusuna Bağlı İnanç ve Uygulamalar.....	18
1.2.1. Eski Türk İnanışına Bağlı Unsurlar.....	18
1.2.1.1. Su Kültü	18
1.2.1.2. Ateş Kültü	20

1.2.1.3. Atalar Kültü.....	22
1.2.1.4. Ağaç Kültü	24
1.2.1.5. Taş- Kaya Kültü	26
1.2.1.6 Dağ- Tepe Kültü	29
1.2.1.7. Umay Ana	30
1. 3. İslam Sonrası Adak olgusuna Bağlı Unsurlar.....	32
1.3.1. Veli- Evliya Kültü	32
1.3.2 Kerâmet.....	35
1.3.3. Türbe, Yatır	38
2. BÖLÜM.....	41
2.1. Ordu İlinde Tespit Edilen Adak Yerleri	41
2.1.1. Avni Efendi Evliyası.....	41
2.1.2. Bağnut Hatibi (Kuzköy Evliyası) Türbesi	42
2.1.3. Buharalı Şeyh Şakir Efendi Türbesi	43
2.1.4. Çal Evliyası.....	45
2.1.5 Derviş Salih Türbesi	46
2.1.6. Eskipazar Evliyası ve Şeyh Mahmud Efendi	47
2.1.7. Hasan Efendi Türbesi	48
2.1.8. Koçan Dede Evliyası.....	49
2.1.9 Turuk Tamı Evliyası.....	50
2.1.10. Kutlu Doğmuş Evliyası	51
2.1.11. Müderris Abdullah Efendi Evliyası.....	52
2.1.12. Ocak Evliyası (Veli Hatib)	52
2.1.13. Sarı Sadık Evliyası	53
2.1.14. Sıtma Evliyası Süleyman Efendi	54
2.1.15. Şeyh Abdullah Efendi Türbesi	55
2.1.16. Şeyh Halil Evliyası.....	56
2.1.17. Şeyh Hasan Türbesi.....	57
2.1.18. Şidli Dede Evliyası.....	57
2.1.19. Ulugöl Evliyası	58
2.1.20. Veli Oğlu Hafız Hoca Türbesi	59
SONUÇ	60

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ	63
KAYNAKÇA	67
EKLER	71
ÖZ GEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Ens.	: Enstitü
KK.	: Kaynak kişi
km.	: Kilometre
m.	:Metre
mm.	:Milimetre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ss.	: Sayfa sayısı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Tük	: Türkiye İstatistik Kurumu
Yay.	: Yayımlı/ yayınevi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. Ordu İli Hakkında Genel Bilgiler 1.1. Ordu İlinin Tarihi

Tarihi, MÖ'ki dönemlere kadar uzanan Ordu ilinin Hititler döneminde önemli bir ticaret merkezi ve çeşitli hammaddeler bakımından zengin bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Hititler döneminde varlığından söz edilen Kalip, Masionik, Tibaren gibi bazı kavimlerin bugünkü Ordu çevresinde demircilik ile uğraşıp, demir ticareti yaptığı da tarihi kaynaklarda belirtilmektedir. Bu kavimlerden Mileliler, özellikle doğal liman özelliği taşıyan eski adıyla Onie- İnaos olan Ünye ve etrafında deniz ticareti ile faal olarak uğraşmışlardır (Yediyıldız, 1985: 8- 11).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Ordu'nun tarih öncesi dönemleri Paleolitik çağın sonlarına kadar indiği düşünülmektedir. Arkeolojik araştırmalar neticesinde Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Hitit dönemlerine ait kalıntılar özellikle Mesudiye ve Kumru çevresinde görülmüş ve iddiaları güçlendirmiştir. Bu buluntular arasında seramik parçaları, su sarnıçları, kaya mezarları yer almaktadır (Baş, 2012: 21).

Milattan önceki devirlerde bugünkü Ordu topraklarında Kalip, Masionik, Tibaren gibi kavimlerin Hititlerin yaşadığı dönemde ortaya çıktıkları düşünülmektedir. Bu kavimlerin milattan önceki dönemlerde Ordu yayla bölgelerinden çıkardıkları demiri işleyip Finikeli demircilere satarak geçimini sürdürdükleri ve burada ticari faaliyetlerini gösterdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte yine milattan önce yaşamış olan ve 7- 6. yüzyıllarda Sinop' a yerleşmiş olduğu düşünülen Mileliler de ticari sahalarını genişletmek maksadıyla Karadeniz sahillerinde, tabii liman durumu elverişli ve korunması kolay olan yerlerde küçük ticaret merkezleri kurmayı hedeflemiş ve bu duruma en elverişli şehir olarak Ordu'yu seçmişlerdir. Milelilerin Ordu sahillerinde kurdukları bu merkezlerin ilkinin bugünkü Ünye kasabasının yerinde olan Onie- İnaos, Fatsa yakınında Side ve Ordu şehrinin kuzeybatısında, bugünkü Bozukkale ile Kirazlımanı koyu arasında yer alan ve Cotyora (Kotyora) adı ile anılan bölgede bulunduğu düşünülmektedir.

Kotyora bu dönemde kaynaklarda karşımıza ufak fakat hareketli bir liman

kasabası olarak çıkmaktadır. Bu durumun ardından ise M.Ö. 6. Yüzyıldan önce bölgenin Medlerin (İranlı bir kavim), sonra da Medlerin yerine geçen yine İranlı bir aile olan Perslerin idaresi altına girmiş olduğu bilgisine ulaşmaktayız. İki yüzyıl kadar Perslerin hâkimiyeti altında kalan Kotyora daha sonra Helenli Xenophon (Ksonofon) adlı bir kumandanın M.Ö.4. yüzyılın sonlarında, ücretli askerleriyle Pers Kralı Artakasekes e karşı savaşıması ve bu savaştan mağlubiyetle çıkmasının ardından kendi toprağı olan Yunanistan'a geri dönmek için Anadolu topraklarına yönelerek Trabzon üzerinden Kotyora'ya ulaşip burada 45 gün kadar kaldıktan sonra şehri fethetmesiyle hâkimiyet Helenlere geçmiştir.

Yüzyıllar boyunca kıyı yerleşiminde küçük bir limandan öteye geçemeyen şehrin yapısı Türklerin yerleşiminden sonra değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Alparslan'ın 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'yu fethetmekle görevlendirdiğı komutanlardan Danişmend Gazi, Tokat, Sivas, Amasya, Yozgat, Kayseri, Gümüşhane ve Ordu dolaylarını fethedip hâkimiyet kurunca bu bölgelere Türk nüfusunu da iskâna başlamıştır. 1178 yılında Danişmendlilerin yıkılmasının ardından Anadolu Selçuklu Devleti kurulunca Ordu ili de bu hâkimiyet sınırı içerisine girmiştir.

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde de Trabzon Rum İmparatorluğuyla mücadelelerde bir süre el değiştiren Ordu toprakları nihai Türkleşme sürecini Hacıemiroğulları Beyliği döneminde tamamlamaya başlamıştır. 1335 yılında Moğol-İlhanlı devrinin sona ermesiyle Anadolu' da II. Beylikler Dönemi olarak adlandırılan ve her yörede kurulan beyliklerden biri olan Hacıeminoğulları Beyliği'nin ilk merkezinin Mesudiye'nin Kaleyaka Köyü olduğu tahmin edilmekle birlikte beylik hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ancak beyliğin merkezinin sonradan sahil kesimde yer alan Ordu'nun 4 km güneydoğusunda bulunan Eskipazar'a taşındığı bilgisine ulaşılabiliriz. Ordu ve yöresinin fethinin beylikler döneminde tam olarak Hacıemiroğulları Beyliğine en parlak dönemini yaşattığı savunulan Hacı Emir oğlu Süleyman Bey zamanında neticelendirildiğı görüşü üzerinde durulmaktadır. Bu fetih hareketinin tam bir neticeye ulaşmasının yaklaşık yüz yıl sürmüş olduğu ve 1380 yılında ordusuyla beraber sahile inen Süleyman Bey'in, Ordu ve yöresini bir daha değişmemek üzere Türk yurdu hâline getirdiğı bilgisine ulaşmaktayız (Yediyıldız, 1985: 139).

Hacıemiroğulları Beyliği, 1398 yılında Yıldırım Bayezid'in nüfuzuna girer ve Osmanlı'ya bağlanır. Fakat bu bağlanmada bir himaye durumu söz konusudur. Bu bölge 1427 yılında Osmanlı Devleti'ne kesin olarak ilhak etmiş ve kaza hâline getirilmiştir Ordu yöresi Osmanlı hâkimiyeti altına girdikten sonra teşkilât yapısında fazla bir değişim yaşanmamıştır. Zaman zaman bağlı bulunduğu sancak (Canik, Trabzon, Karahisar) değişmişse de Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bir kaza merkezi olarak varlığını korumuştur.

Osmanlı Devleti zamanından Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemine bakacak olursak Kurtuluş Savaşı gibi büyük bir mücadele döneminde TBMM hem ülkenin yeni idari yapısını oluşturmuş hem de işgal güçleriyle mücadele etmiştir. Bu yeni idari yapılanmada da birçok il gibi Ordu da il statüsüne kavuşmuştur.

Ordu ve Giresun'un bugünkü anlamda il olması 4 Aralık 1920 tarihinde mecliste kabul edilmiş ve 4 Nisan 1921 tarihinde 9 sayılı Resmi Gazete'de 68 numaralı 'Giresun Müstakil Livası Teşkiline Dair Kanun' ve 69 numaralı " Ordu Müstakil Livası Teşkiline Dair Kanun" olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1924 yılında kabul edilen yeni anayasanın 89. maddesine göre liva (sancak) adları "il" olarak değiştirildiğinden bu tarihten itibaren, bu iki ilimiz, Ordu ili ve Giresun ili olarak idari taksimattaki yerini almıştır (Baş, 2014: 456).

1.2.Ordu Adı Nereden Gelmektedir?

Ordu ilinin tarihsel gelişimi hakkında verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, bu gelişim sürecinde farklı boyların, toplulukların ve toplumların himayesinde bulunan Ordu ili birçok farklı isimle anılmıştır. Bu isimlendirmelerin dönemlere göre evrelerini şehrin tarihini ele aldığımız kısımda detaylıca işledik. Şehrin son şeklini alan ve günümüzde kullanılan Ordu isminin kökenine, kullanım alanına ve bu ismi nasıl aldığıyla ilgili kısa bir bilgi vermekte fayda görüyoruz.

“ Ordu sözcüğünün aslı Türkçedir. Eski Türkçede “ Orta” deyimi “ Ortu” şeklinde de söylenirdi. Bu söz, yer belirte Türkçe “Or” kökü ile “Tu” ekinden meydana gelmiştir. Türklere göre, nerede bir devlet varsa onun da bir “orta”sı bulunurdu. Devletin “orta”sında ya devlet başkanı ya başkomutanı otururdu.

Türkler, başkentlerine “Ordu” adını verirlerdi. “Ordu” deyimi, Türkçede birbirlerine yakın birçok anlam için kullanılmıştır. “ Ordu”nun eski anlamı “hükümdar çadırı” demektir. Başkomutanların hatta küçük komutanların karargah çadırları da birer “ordu” idiler. Bu söz, gelişe gelişe başkent anlamı ve bugün kullanılan asker topluluğu olan “ordu” karşılığı olarak söylenmiştir.” (Çebi, 2002: 37-38).

Çalışmanın “ Ordu İlinin Tarihi” kısmında da belirtildiği gibi Ordu yöresini Türkleştiren Hacı Emiroğulları olmuştur. Bölgenin fethini gerçekleştiren Süleyman Bey ailesiyle “ kışlak” olarak Ordu’nun 4 km güneydoğusunda bulunan günümüzde “ Eskipazar” olarak anılan bölgeyi tercih etmiş ve buraya “ Nefs-i alevi bi- ism-i Ordu” (Hemen belirtmek gerekir ki buradaki Alevi, bugünkü manasında kullanılmıyor; bir cemaat, bir sülale anlamında kullanılıyordu.) adını vermiştir. Bu isimlendirme Süleyman Bey’in karargah kurup Giresun’u fethetmek için asker topladığı Eskipazar mevkiinin adı son şeklini alarak halk arasında “ Ordu” olarak anılmaya başlamıştır. (Baş, 2014:234-235) 15. asır başında Eskipazar’da bu adla kurulan Ordu kazası, günümüzde de aynı adını korumaktadır. Resmi kayıtlarda Eskipazar yerleşmesinin adı: Bayramlı, Bayramlı , Behram Şah, Behramlı, Eyalet-i Behram, Ordu Bayramlı Eyaleti şeklinde geçmektedir.¹

1.3. Coğrafya

Karadeniz Bölgesi’nin doğusunda yer alan Ordu ili coğrafi açıdan çeşitli özellikler göstermektedir. Bu konuda en doğru bilgileri vermek adına sayısal verilerden yararlanmanın ve incelediğimiz kaynaklardan bilgileri aktarmanın faydalı olduğunu düşündük. Yeryüzü şekilleri ve fiziksel özellikleri bakımından Ordu ilini şu şekilde tanıtmak mümkündür:

“ Ordu şehri, kıyıya doğu- batı doğrultusunda uzanan ve yükseltisi yer yer 3000 metreyi geçen Doğu

¹ Ordu Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, **Ordu Turizm Rehberi**, Kültür Yayınları s.13-14.

Karadeniz sıradağlarının içinde yer alan küçük bir körfezin kenarında kurulmuştur. Kıyıya paralel uzanan sıradağlar Turna Suyu, Melet Çayı, Boloman ve Ceviz dereleri tarafından parçalanmıştır. İç kısımlar ise, yüksek plato sahalarından oluşmuştur. Yüksek plato sahasında, Gündeliç T. (2150 m.), Seyit T. (2700 m.), Horlak T. (2450m.) ve Aydoğan T. (2150 m.) önemli zirvelerdir. Bu yüksek dağdan kıyıya doğru eğilimlerle Karadeniz'e ulaşılır. Kuzey Anadolu dağlarına paralel olarak oldukça düzgün bir uzanışa sahip olan kıyıda bu durumu Fatsa-Ordu arasındaki Yasun- Çamburnu çıkıntıları bozar.

Kuzey Anadolu Dağlarının büyük bir bölümünde Mesozoik'e ait araziler geniş yer tutmaktadır. Bu dağ kuşağının büyük bir kesiminde Tetis okyanusunda çömelmiş olan tortullar ile okyanus tabanında püsküren çeşitli volkanik kayalar bulunur. Dolayısıyla gerek tortul gerekse volkanik kayaç topluluklarının birlikte yer aldığı volkano sedimanter kayalar Ordu il sınırı içinde kalan sahada geniş yer kaplamaktadır.

Belli başlı volkanik kayalar ise bazalt, spilit, andezitlerden ibarettir. Tortullarla volkanik kayalar birbirleriyle grift halde bulunurlar ve tabakalaşma göstermezler. Volkanik akarsularla fazla parçalanmış kısımlarda topoğrafya yüzeyinde kayalar halinde Akkuş ilçesi kuzeyinde ortaya çıkar." (Yıldırım,2001:2-3).

1.4. İklim ve Bitki Örtüsü

Ordu ili yeşilin ve mavinin bir arada bulunması, dağlık ve engebeli yapısı itibariyle çeşitli hava kütlelerinin ve bitki örtüsünün yer aldığı bir ilimizdir. İklim ve bitki örtüsü açısından büyük bir zenginliğe sahip olan Ordu ilini bu anlamda tanıtmak ve konuyu detaylandırmak adına çeşitli kaynaklardan bilgi sunmakta fayda vardır.

Çalışmamızın bu kısmında coğrafyaya ve iklime dayalı bilgileri terimsel ve sayısal değerler üzerinden aktarmayı uygun bulmaktayız. Buna göre ilin mevsimlere göre gösterdiği farkı ve bu oluşumun nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

Ordu ili yaz başlarından itibaren Asor antisiklonunun kuzeye doğru genişlemesine bağlı olarak güneyden- kuzeye doğru ilerleyen tropikal hava kütesinin etkisi altına girer. Ancak yaz aylarında zaman zaman kuzeye çekilmiş bulunan polar cephe yağışlarına sebep olur. Sonbahardan itibaren güneyden gelen tropikal ve kuzeyden ilerleyen polar hava kütesinin karşılaşmasıyla oluşan faaliyetlerin etki alanına giren bölgede sıcak ve soğuk cepheler sürekli olarak birbirini takip ederler. Özellikle Kuzeybatı Avrupa'dan sokulan polar hava kıyı kesiminde yağışlara sebep olur.

Ordu ili sınırları içindeki kıyı kesimlerinde kışları ılık ve yazları serin olmakla birlikte ılıman bir iklim hakimdir. Yüksek yaylalar ve iç kısımlar ise daha güneyde görülen karasal iklime yaklaşan iklim özelliklerine sahiptir. Yıllık sıcaklık farklarının düşük olduğu Ordu'da ortalama sıcaklık 13.7 derecedir. En sıcak ay, temmuz (ortalama 22.2 derece), en soğuk ay ise ocak (ortalama 7 derece) olarak tespit edilmiştir.

Yılın bütün aylarının yağışlı geçmesine rağmen kış ayları en yağışlı geçen aylardır. En az yağış ise ilkbahar mevsiminde düşer. Kış mevsiminde yağışın fazla olması soğuk ve sıcak hava kütlelerinin bu mevsimde cephe oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Ordu ili yöresinde, Avrupa- Sibiryaya flora alanı kuşağına ait bitkiler görülmektedir. Genelde sahilde iç kısımlara doğru gidildikçe sırasıyla pseudomaki, orman, Alpin ve step vejetasyonları yer almaktadır. Çoğunlukla düşük yükseltilerde pseudomaki vejetasyonları tahrip edilmiş ve bunun yerine, fındık platasyonları almıştır. Özellikle Fatsa- Akkuş ilçeleri arasında kuzeye bakan yamaçlar doğal bitki örtüsünü kaybetmiştir. Pseudomakinin üstündeki yükseklerden başlayarak Alpin vejetasyonlarının başladığı 1900-2200 m'ye kadar orman vejetasyonu yer alır. Orman vejetasyonunu aşağıdan yukarıya doğru, geniş yapraklı (yapraklarını döken) ve iğne yapraklı (yapraklarının dökmeyen) olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ordu ilinin iç kesimlerinde de aynı sınıflandırmayı yapmak mümkünse de orada yapraklı kuşak çoğunlukla kurakçıl bitkilerden, denize dönük yamaçlarda ise nemcil bitkilerden

oluşur. Denize dönük kuzey yamaklardaki orman topluluklarının hemen üstünde 200-800 m yükselti arasında yer yer *Corylus lanus* ya da *Castanea caprus* toplulukları yer alır (Yıldırım, 2001:5).

Ordu ili yukarıda ifade ettiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere nemli ve yağışlı bir iklime sahiptir. Bu özelliği neticesinde ilde özellikle fındık ağaçları büyük yer kaplamaktadır. Bunun dışında Ordu'nun dağlık yapısı nedeniyle bitki örtüsü kıyıdağlından itibaren etek ormanlarından başlamaktadır. Bu durum fındık ağaçlarının dışında bölgeye zengin bir ağaç yelpazesi sunmaktadır. Bölgede alt seviyelerden başlayarak meşe, kestane, gürgen; üst seviyelere doğru kavak, akağaç ve dişbudak gibi çeşitli ağaç türleri bulunmaktadır.²

2. Ordu İlinin Kültürel Nüvesi

Ordu coğrafi konumu, tarihi özellikleri ve sosyal yapısıyla tipik bir Karadeniz ilidir. Buna paralel olarak da zengin ve renkli bir folkloru sahiptir.

Folklor kelime anlamıyla halkbilimi demektir. Halkın asırlar boyu oluşturduğu ve nesilden nesile aktardığı kültür değerlerinin bütünüdür. Bu bakımdan, folklor deyince yöre halkının gelenek ve görenekleri, türküleri, oyunları, manileri, fıkraları, efsaneleri, hikayeleri, masalları, tekerlemeleri, darbimeselleri (atasözü), temsili sözleri, bilmeceleri, inançları, kısaca kendine özgü oluşturduğu tüm kültür akla gelir.

2.1. Ordu İline Özgü Halk Müziği

Yörenin her türlü folklor değerleri ile halk müziği arasında anlamlı bir bağlantı vardır. Karadeniz insanının çevik, dinamik ve kıvrak özelliklerini Ordu karşılaşmalarında ve hareketli diğer oyun müziklerinde bulmak mümkündür. Geleneksel düğünler, bayramlar, giyim kuşam biçimi, yaşayış tarzı, yaylacılık geleneği, balıkçılık vb. sosyal özellikler hep halk müziğine konu olmuş, türkülerle yaşamıştır.

² Yusuf Dönmez, *Bitki Özellikleri açısından Türkiye*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, Sayı XXVI, s.24.

Yörede “yol havası” ya da “yayla havası” diye adlandırılan enstrümantal (çoğunlukla dilli düdük ya da kavalla çalınan) uzun hava çeşitlerine de rastlanmakla birlikte daha çok kırık havalar (türküler ve oyun havaları) yaygındır.

Dokuz sekizlik ya da dokuz on altılık usulde çalınan ve özellikle şehir merkezi ile doğuya doğru sahil kesiminde yaygın olan karşılama havaları yörenin önemli müzikal özelliklerinden sayılmaktadır.

Yöre türkülerinde genellikle sevgi, seveda, ayrılık, gurbet, yer, ürün, giysi, iş hayatı ve sosyal konular yer almaktadır. (Yıldırım, 2001: 87-88).

2.2. Maniler

Mani, Türkiye’de *atma türkü*, *imece türküsü*, *eski türkü*, *dömbelekçi türküsü* isimleriyle de bilinmektedir. Mani zor işlerde zorluğu bir parça azaltmak, zor işi kolay ve eğlenceli hale getirmek için genellikle karşılıklı olarak, türkü atarak söylenir.

Akşam oldu yanıyor

Ordu’nu ışıkları

Çok hoşuma gidiyor

Yârin konuşukları

* * *

Anca çıktım gemiden

Güvertesi demirden

Ela gözlü sevdiğim

Sensin beni delirten³

2.3. Düğünler

Eskilerin anlattığına göre Ordu’da düğün geleneği şöyledir: Düğün tarihinden birkaç gün evvel düğün evinde hazırlıklar başlar, yemekler yapılır. Düğün zamanı gelince akşamdan damat evinde top atışlarıyla düğün başlar. Kız evinde o akşam sadece kadınlar düğün yaparlar. Buna kına gecesi denir. Kına gecesi gelin giydirilir, süslenir. Bütün köyün kız ve kadınları o gece eğlenirler. Oyunlar oynanır,

³ 81 İlde Kültür ve Şehir Ordu, T.C Ordu Valiliği, Ordu Valiliği Neşriyatı, s. 167.

türküler ve karşılıklı maniler söylenir. Bir süre eğlendikten sonra gelin kına türküsünü söyleyerek evde gezdirilir.

Damat evinde düğün davul, klarnet eşliğinde mahalli oyunlar oynanarak yapılır. Top atışları bütün gece ve ertesi gün devam eder. Çalgılar ve kemençe çalınır, türkü söylenir, yemekler yenir. Düğün gece yarısına hatta bazen sabaha kadar devam eder. Uzak yerlerden gelenlere gece yarısından sonra dinlenmeleri için evde yer gösterilir. Sabahdan düğün aynı eğlencelerle devam eder. Bu arada güreşler yapılır. Karşıya bir yumurta konur, bu yumurtaya atışlar yapılır. Bundan sonra gelin almaya gidilecektir. Damat evde kalır, gelin almaya gidecek kadınlar seçilir. Önde erkekler, arkada kadınlar yola girerler. Kadınlardan en öndekine “ öncü başı” denir. Öncü başı iki evli veya boşanmış kadınlardan olamaz. Gelin alıcı kadınlar hep aynı giyinirler. Atkı ve şemsiye kullanırlar. Yol boyunca davul, zurna ve klarnetle yol havası denilen ağır havalar çalınır. Kız evine varılınca hoş beşten sonra erkekler dışarıda, kadınlar içeride bir süre eğlenirler. Daha sonra davul- klarnet evin önünde hüzünlü havalar çalarak eğri at kapıya dayanır. Gelin herkesle vedalaştıktan sonra ata binerek yola girilir (Yıldırım, 2001: 102-103).

2.4. İnançlar

Ordu yöresinde yaygın olan birçok halk inancı vardır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir:

Lohusalı kadının bulunduğu odada, iğne, bıçak, süpürge, kolan, diken, eşek tüyü bulunmalı yoksa annenin veya çocuğun ciğerini cazı (büyücü kadın) alır.

Doğum yapan kadınlar kırkına kadar birbirlerini ziyaret edemezler. Aksi halde ziyaret edilen kadının yedi yıl çocuğu olmaz.

Kırkılı çocuğun yattığı odaya et, tabanca, ağır un çuvalı gibi şeyler getirilmez. Getirilirse çocuk basık, zayıf, çelimsiz olur. Yere basamaz.

Kırkılı çocuğun çamaşırları akşam ezanından sonra dışarıda bırakılmaz.

Çocuğun banyo suyu veya çişisi akşam namazından sonra dışarıya dökülmez.

Çocuğun ayağının altı öpülürse büyüünce ağaca çıkamaz.

Zemheri ayının birinci günü yıl sırtı tutulur. O gün evlere misafir kabul edilmez. Ayağının uğursuz geleceği endişesi vardır. Eğer o gün bir adam o eve gelir de ayağı uğursuz ise o yıl ailenin bütün işleri aksine gider.

2.5. Kelime- Deyim ve Söyleyişler

Ordu ili ve çevresinde kendine has söylenen birçok kelime vardır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir.

Çatmak: Rastlamak

Arık: Zayıf

Hışır: Eski

Cadaloz: Lafını bilmeden konuşan

Kırmak: Tıraş etmek

Arı: Doğru

Çıkma: Evin giriş kısmında ayakkabıların çıkarıldığı yer

Tam: Oda

Aşana (Aşhane): Mutfak

Melekmen: Merdiven

Demin: Az önce

Caydak: Çıplak, apaçık, olduğu gibi.

Gulle: Sade, yalnızca

Gulle ekmek: Yemeksiz, katıksız ekmek

Gostil: Patates

Böce: Fasulye

2.6. Ordu İli Maddi Kültür Unsurları

2.6.1. Çepni Kilimleri

Ordu ili coğrafi özelliği ve çeşitli kökenden insanı bünyesinde barındırmasının etkisiyle birçok kültürel değere sahiptir. Bunlardan biri de tarihinin ne kadar geriye gittiğini net olarak bilemediğimiz ancak günümüzde de sevilerek kullanılan çepni kilimleridir. “Tahrir defterlerine göre Ordu ili ve yöresine büyük çoğunlukla Oğuz boylarından Çepniler yerleşmiştir.”(Yıldırım, 2001:74). Bu nedenle Çepni kilimleri Ordu yöresinde en köklü, en bozulmadan günümüze gelen kültürel unsurlardan biridir. Şehrin coğrafi yapısı ve iklim şartlarına bağlantılı olarak her dönemde küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmış ve yün üretimi sürekli devam etmiştir. Bu nedenle dokumaya dayalı el sanatlarında ve özellikle kilimler geleneksel özelliklerini koruyarak bugüne kadar gelmiştir.

Çepni kilimleri otantik tarzıyla dikkat çektiği gibi farklı birçok amaçla da kullanılmaktadır. Yaygı, seccade, divan, yolluk, duvar kilimi gibi kullanım alanları mevcuttur ve bu kullanımlar günümüzde de aynı çeşitlilikte devam etmektedir.

2.6.2. Nakışlı Çoraplar

Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Ordu ilinde de dokuma, nakışlı çoraplar yaygın olarak kullanılmaktadır. Geçmişteki kadar yaygın olmamakla birlikte nakışlı çoraplar yüksek kesimlerde sürekli, merkezde ise kış aylarında evlerde ısınma amaçlı kullanılmaktadır.

Nakışlı çoraplar bundan yirmi otuz yıl öncesine kadar hem kadınlar hem erkekler tarafından giyilir hatta düğün ve bayramlarda özellikle kullanılırdı ancak tabii ki bunun daha yüksek kesimlerde olduğunu düşünmekteyiz. Merkez kısımdan edindiğimiz bilgilerde böyle bir kullanım otuz yıl öncesinde de yaygın değildir.

Bölgede çorapların üzerinde kullanılan her motifin bir anlamı, simgelediği aşk, hasret, öfke, üzüntü, sevinç gibi duyguları vardır. Örenlerin, gönderenlerin ve giyenlerin arasında ince bir mesajlaşma gibidir. Özellikle çeyiz olarak tarafların

birbirlerine gönderdiği çoraplar, karşılıklı anlaşmayı ve muhabbeti simgeler niteliktedir (Yıldırım, 2001:81).

2.6.3. Serendiler

Serendiler Batı Karadeniz'den başlayıp Doğu Karadeniz'e kadar uzanan ev yakınlarında tahtadan dört direğin üzerine kurulan, yiyecek saklamak için kullanılan yapılardır.

Karadeniz'de arazi engebeli olduğundan dolayı bu yapıların sağlam bir temele oturabilmesi için öncelikle arazinin düzlenmesi gerekmektedir. Bu yapılar evlerin yakınlarına yapılır çünkü içinde sebze, kuru meyve ve tahıllar yer almaktadır. Gün içinde serendiye sık sık gidip gelmek gerekmektedir. Bu yüzden eve en yakın ve düzlük alanda serendi kurulur.

Ordu ilinde bu yapılara yüksek kesimlerde, köylerde rastlanmaktadır ve bu yapılar günümüzde de hala kullanılmaktadır.

2.6.4. Ahşap Camiler

Ahşap camiler, Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle yağışlı iklimden dolayı geçmişten günümüze kadar önemli bir yer tutmuştur. Yüksek kesimlerde ve köylerde daha sık rastladığımız ahşap cami mimarisinin başlangıcı yüzyıllar öncesine dayanmaktadır.

Ahşap camiler köyde yaşayanların cuma namazını cemaatle birlikte kılmaları için yapılmıştır. Bu yüzden isimleri genellikle "Eski Cuma Camii" ya da "Yeni Cuma Camii" dir.

Ahşap camiler için düze arazi seçilir. Karadeniz'de arazi engebeli olduğu için öncelikle arazi düzlenir sonrasında halkın ortak çalışmasıyla cami inşa edilir.

Camilerin yerlerinin belirlenmesi konusunda günümüze her cami için aynı rivayet gelmiştir. Bu rivayet ise cami için gereken odunların halkın belirlediği yerden bilinmeyen bir sebeple sürekli başka bir yere taşınması ve halkın bu durumu takip etmesiyle aksakallı evliyaların odunları gereken yere taşınması şeklindedir. Bu

durumun neticesinde de halk evliyaların belirlediği yere camiye inşa etmişlerdir (Yıldırım, 2001:33).

1. BÖLÜM

ADAK VE KÜLT KAVRAMI

1.1. Sözlüklere Göre Adak Kelimesinin Anlamı

Adak kavramı; İslamiyet'te ve başka birçok dinde yer alan bir kavram olup bir dileğin gerçekleşmesi, bir sıkıntının geçmesi için çeşitli pratiklerle yaratıcının yardımını isteme yol, yöntem ve ritüeli olarak ifade edilebilir. Dilek dilenirken veya yakarıшта bulunurken arzu edilenin kabul olması durumunda gerçekleştirilen maddi veya manevi eylemler ile karşılık olarak sunulan unsurlar adak kavramı içinde değerlendirilir.

Adak kavramı etrafında bu zamana kadar yapılan çalışma ve araştırmaların yanı sıra belli başlı sözlüklere bakıldığında karşılaşılan tanım ve yorumları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

“Şeyhülislam Esad Efendi, ‘adak’ kelimesinin Arapça nezir anlamına geldiğini, bunun çoğulunun nüzûr olduğunu, Farsçasının da Arapçası ile aynı olduğunu adamak mastarının Arapçada isim halinde bulunduğu gibi mastar olarak da kullanıldığını, Farsçada ise nezir kerden olduğunu; Şeyh Süleyman Efendi Atağ: Namzed, ahd olunan şey, menzur, nezir, vaad, hisse, kısmat anlamlarına geldiğini; Atağlamak: Peyman ve nezir ve vaad etmek; Atağlanmak: İtsam olmak, nişanlanmak, manzur olmak anlamında ve Ataglık: Adaklu, yavuklu, namzed olmuş kız, tenzir edilmiş şey ve nihayet Adag= Adak kelimelerinin Arapça karşılığının neziri addağlığ menzur, mev’ud, ataglığ olduğunu söylüyor. Âsım ise “en- Nezir: “ Bir adam bir vacib olmayan şeyi kendi nefsi üzere vacib eylemeye denir ki isimdir. Cem’i Nüzûr’dur. Mutlaka yaralarla olur ki anların muakili yani diyetleridir. Nezir ve zuhûr vezninde mastar olup bir adam bir nesneyi kendi nefesine vecib ve lazım kılmak manasına yani Allah için bir ibadeti uhdesine kişi almaktır ki bu tarikle indallah dahi vacib olup edası

lâzım gelmekle.” diyor. Bazıları dediler ki : ‘Nezir, Şart ve ta’lîka mukarin va’aden ibarettir.’ Nezrin manası Hicaz’a göre diyet, Irak’a göre erş ile karşılanmaktadır. Bu da erş de diyet manasına geliyor. Şu açıklamaya göre istenileni şifa vb. olursa ‘şöyle yaparım’ diyerek şartlı bir yemin, söz veriş, adayış, nezir anlamına geliyor.” (Tanyu, 1967: 6-7).

Şeyhülislam Esad Efendi’nin yukarıda yer verilen tanımında kelimenin kökeni, Arapça- Farsça karşılıkları, adak kavramlarıyla ilişkilendirilebilecek olan diğer kavramlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak özetlemek gerekirse adak; niyet ve dilekle başlayıp isteklerin yerine gelmesi sonucunda, başta vaat edilenin gerçekleştirilmesi şeklinde izah edilmektedir.

Adak kavramı, diğer birçok kültürde izlendiği üzere Türk kültüründe de önemli bir yer teşkil ederken, bugün de etkili bir şekilde varlığı hemen her yerde gözlemlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar öncesinde Orta Asya Türk Medeniyetinde bir dileğin yerine gelmesi adına ata ruhları için kesilen kurbanı ifade eden “ıdnuk” veya “idü” kavramlarının yerini bugün Anadolu Türk Medeniyeti dâhilinde “adak” ifadesini almış ve adak olgusuna bağlı olarak İslam öncesi Türk kültürünün izleri yeni din ve kültür ekseninde devamlılığını sağlamıştır. Türkiye Türkçesinde “kutlu, mübarek” anlamlarına gelen bu kavramlar “adak” kelimesiyle karşılanmaktadır. “Adak” olarak sunulacak, bir diğer deyişle kurban olan hayvanın kesinlikle yük taşımaması, koşturulmaması, sütünün sağılmaması ve bir yerde kapalı tutulmaması gerekmektedir. Hayvan başıboş bırakılır, kesileceği zamana kadar herhangi bir şekilde ondan fayda sağlanmaz. Bütün bu uygulamaların sebebi adak olarak seçilen hayvanın dileğin gerçekleşmesi durumunda sağlıklı bir şekilde yaratıcı için kurban edilebilmesini amaçlamaktadır (Artun, 2015: 375).

Adak kavramı ile ilgili Orhan Hançerlioğlu’nun yaptığı tanım şu şekildedir:

"Bir dileği yerine getirmesi için ya da bir tehlikeden koruması için gücüne inanılana verileceği vaat edilen şey... Bir hizmet karşılığının ödenmesi temeline dayanır. En ilkel topluluklarda da görülmüş ve çoğunlukla kurban inancıyla birlikte yürütülmüştür. İlkın totemcilikle beliren adak, büyük güce yalvarıp yakarmanın karşılığını kapsar. Hemen

her şey, değerli taşlar ve madenler, çoğunlukla da kurban edilecek bir insan ya da hayvan adak konusu olmuştur. Antikçağ Yunanlıları da adak (Yu, Eukhe) inancını sürdürmüşlerdir. Adak aşı pişirip yiyerek tanrıdan yağmur dilemek de eski Türklerin dini olan Şamanlık geleneğidir.”
(Hançerlioğlu,1993:13).

Adak olgusunun evrensel bir olgu olduğuna yukarıda işaret edilmişti. Türk kültür tarihi içinde adak ve adak olgusuna bağlı uygulamalara en sık Kamlık dönemi diye adlandırabileceğimiz İslam öncesi dönemde rastlandığını söylemek gerekir. Bu dönemde adak olgusuna bağlı birçok farklı uygulamanın gerçekleştirildiği ve çeşitli adak unsurlarının kullanıldığı bilinmektedir. Kamlık inancı içinde de, bugün İslami Türk kültürü içinde sıklıkla tespit edilen ağaca bez bağlama, kutsal saydıkları kişilerin türbelerini ziyaret, kurban kesip yaratıcıya sunma gibi benzer birçok ritüele rastlanmaktadır. İslam öncesi dönemde özellikle tanrı Ülgen'e saygı ve dileklerin kabulü için kurban sunma alışkanlığı, adak olgusunun en büyük göstergesidir. Bu hususta çalışmanın “kurban” ile ilgili bölümünde daha geniş bilgi verilmiştir.

Adak kavramını ele alırken “nezir” kavramı da mutlaka açıklanmalı ve bu iki kavram arasındaki fark belirtilmelidir. İki kavram arasında büyük bir anlam farkı olduğu söylenemez. Her iki kavram da “bir niyetin gerçekleşmesi için yerine getirilen vaat” anlamı içermektedir. Adak kavramı, özellikle Müslümanlarda bir hastalıktan kurtulma, kısmet, bir dileğin gerçekleşmesi için cami veya türbelere adanan kurban, mum yakma ya da durumu olmayanlar için dağıtılan yemek, erzak gibi şeyleri ifade eder. Nezir kavramında ise bir şarta bağlılık söz konusudur. Aslında bu duruma çoğunlukla “adak” kavramında da rastlanmaktadır. Bu durumun ayrımını şu şekilde örneklendirmek mümkündür: Öldükten sonra mal varlığını, bir hayır kurumuna, hastane vb. gibi yerlere nezretmek (bağışlamak) yani vaat edilen şeyin bir olayın net bir şekilde gerçekleşmesine bağlanması durumu olarak ifade edilebilir (Tanyu, 2007: 32).

Adak inancı geçmişten günümüze kadar etkisini yitirmeden sürmektedir. İslamiyet öncesinde “atalar kültü”ne bağlı olarak gelişen bu olgu, İslamiyet’le birlikte “evliya/veli kültü” olarak devam etmiştir. Adak kavramını bu iki kùltten bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Yaratıcıdan istenilen dileğin yerine gelmesi için

kudretine inanılan ata veya veli ruhlarını aracı kılma ve bu yolla yardım talep etme adak anlayışının temelini oluşturur. Ancak adak kavramını sadece bu sınırlar içinde değerlendirmek de mümkün değildir. Bu temel yaklaşımın yanı sıra adağın gerçekleştirilmesi için uygulanan daha bir dizi pratiği de göz ardı etmemek gerekir.

Dileğin gerçekleşmesi ya da belanın def edilmesi için adanan adak kadar adak adama şekli ve adak yerleri de üzerinde hassasiyetle durulması gereken hususlardır. Adak yerleri denildiğinde akla ilk gelen yerler, kuşkusuz türbe ve yatırlardır. Bunların dışında kutsal dağlar, etraflarında çeşitli rivayetler oluşmuş kayalar, heybeti ve gücü simgeleyen ağaçlar vb. yerler sıklıkla karşımıza adak yerleri olarak çıkar.

Adak yerlerinden halkın en çok rağbet ettiği, inanışın sürdürüldüğü yerler bu çalışmanın da konusu olan türbe ve yatırlardır. Halk günümüzde de belli kerametleri olduğuna ve kudretine inandıkları şahsiyetlerin türbelerini ziyaret edip hastalıklardan kurtulmak, kısmet açmak, çocuk sahibi olmak vb. gibi konularda Allah'tan bu şahsiyetlerin vasıtasıyla yardım ve dileklerinin kabulünü dilemektedir.

1.1.1. Kurban Olgusu

Adak kavramını kurban kavramından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Tıpkı adak gibi kurban kavramı da geçmişten bu yana birçok inanış ve kültür havzasında izlerine rastlanan kadim bir dini olgudur. Hemen her inanışta kurban olgusunun izlerine rastlanmaktadır. En yalın haliyle “kurban” kavramı; kutsallığına inanılan ruha ya da yaratıcıya saygı göstergesi, bir dileğin gerçekleşmesi sonucunda sunulan maddi hediye, kaza ve bela durumlarının önüne geçmek için kişinin kendi imkânlarını zorlayarak sembolik bir sunuda bulunması şeklinde tanımlanabilir.

Türk kültür dünyasında “kurban” kavramının izleri takip edildiğinde özellikle ölüm ve ölüme bağlı ritüellerde bu kavramın nispeten daha da önem arz ettiğine şahit olunur. Kurban geleneği en eski Türklerde (Tü-kue) kişinin ölümünün hemen ardından ailesi, tüm çocukları ve akrabaları tarafından ölünün ruhu için bu kişilerin her birinin koyunlar, atlar kesmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamanın birçok amaca yönelik gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ancak esas amaç ölen kişinin gittiği yerde rahat yaşaması, atının gittiği bu yolda ona eşlik etmesi ve sıkıntı yaşamamasını sağlamaktır. Dolayısıyla ölen kişinin yolda yardımcısı olacağına inanılan atın iri ve

yağlı olması yolun kolaylaşması ve ölenin ruhunu beslemesi açısından oldukça önemlidir. Çok sayıda kurban kesilmesinin diğer bir sebebi ise ölen kişi uğurlanırken onun akrabalarını ve sevenlerini ikramsız bırakmamak ve bu süreçte onların doymasını sağlamaktır (Tryjarski, 2012: 161-162). Ayrıca doyan her kişi ölen kişinin ruhuna esenlik dileyerek bu zor yolculukta manen kendisine destek sağlamaktadır.

Yukarıdaki izahattan hareketle, kurbanın ölen kişinin ruhunu ferahlatması için kesilmesini ve misafirlerin bu kurban etiyle doyurulmasını adak kavramıyla ilişkilendirirsek yapılan her türlü ikramın nihai amacı ölen kişiyi diğer dünyadamatlu olacağı yere ulaştırmaktır. Kesilen at ve dağıtılan kurban eti, amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak baştan sunulan adaklar olarak telakki edilmelidir.

İslam öncesi dönemde Kamlık adı verilen inanç sistemine bağlı olan Türklerde, kötü bir ruhun gazabından kurtulmak, dileklerin gerçekleşmesi ya da sadece Tanrı'ya olan sevgiyi ve saygıyı göstermek için çeşitli vesilelerle kurban sunma âdeti mevcuttur. Bunun dışında Kamlık inancında kişiye musallat olan kötü ruhları sakınleştirmek için de onlara çeşitli hediyeler sunma ve kötü ruhtan kişinin kurtulması durumunda da kurban kesme âdeti bulunmaktadır. Mesela, Tunguz Türklerinden bir kamın hasta birinin ruhunu geri getirmesinin ardından bu ruhu çalan kötü ruhu yatıştırmak ve uzaklaştırmak için bir ipin üzerine kurban sunacağı hayvanların ve bunlardan ayrı olarak bir atın postunu ipe dizmiştir. Yaptığı ayinde, ipin gerilmesiyle şeytanın hediyeleri kabul ettiği anlaşılmış ve hastanın iyileşmesi durumunda vaat edilen at kesilip kurban olarak sunulmuştur (Harva, 2014: 444).

Kurban ve kurban etmeye bağlı ritüeller günümüze kadar farklı şekillerde, farklı inanışlara bağlı olarak gelmiş olsa da temelinde arınma ve iyiye ulaşma amacının olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki ortak amacın yaratıcıya ya da kutsal ruha duyulan minneti gösterme ve sığınma olduğunu söylemek gerekir.

Kurban geleneğinin Türk- Moğol kültüründe özel bir yeri bulunmaktadır. Birçok konuda kurbanın iyi bir etkisi olacağına inanan Türk-Moğol halkları, her türlü işlerinde sıklıkla bu güce başvurmaktan geri durmamışlardır. Hastalıkların şifası istenirken, savaşa giderken, anlaşma yaparken, yağmur yağmasını dilerken ve yaratıcıya teşekkür ederken hediye olarak kurban sunmuş ve işlerinin daha yolunda gittiğini, gideceğini düşünmüşlerdir (Roux, 1968: 200).

Türklerin İslamiyet'in etkisine girmesiyle birlikte kurban kavramı yeni inanış içinde adak kavramına bağlı olarak devamlılığını sürdürürken aynı zamanda bir ibadet biçimi olarak özel bir konuma taşınmıştır. Herhangi bir işin gerçekleşmesi için kesilen adak kurbanının dışında, Müslümanlar için ibadet olarak kabul edilen ve Allah'ın rızasını kazanmanın amaç edinildiği Kurban Bayramı, "kurban" olgusuna bu yeni kültür dairesi içinde verilen önemi de işaret etmektedir. Yıl içinde her Müslümanın kendi imkânına göre, bu özel zamanda kurban kesmesi Allah'ın rızasını kazanmak, hanenin bereketini arttırmak, yardımlaşmanın önemini hatırlatmak gibi işlevlerin yanı sıra gelecek bir yıl boyunca Allah'ın rızasını kazanarak muhtemel kötülük ve belalardan kaçınmak endişesini de beraberinde taşır.

1.2. Adak Olgusuna Bağlı İnanç ve Uygulamalar

1.2.1. Eski Türk İnanışına Bağlı Unsurlar

1.2.1.1. Su Kültü

Su; temizliğin, arınmanın, yeniden doğuşun ve doğurganlığın simgesi olarak görülür. Hemen hemen bütün inanışlarda bu özellikleri nedeniyle kutsal kabul edilir.

Su, yaratılıştan bugüne kadar yaratılan her şeyin özü olarak kabul edilir. Bu nedenle dört unsurdan (ateş, su, toprak, hava) hiyerarşik olarak en yüksektedir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Her şeyden önce su, hayat sembolüdür. Yoktan var oluşu, varken yok oluşu, her türlü şekle girebilmeyi ifade eder. Tüm bu unsurlar suyun kutsallığının her dönemde insanlar için artarak devam etmesini sağlamıştır. Temizlik, paklık, maddi ve manevi masumiyet simgesi olarak günümüze kadar da kutsallık özelliğini korumuştur (Beğenç,1974: 78).

Su, başlangıçtan bu yana yaratılışın kaynağı ve ezeli bir varlık olarak kabul edilir. Türk Yaratılış efsanelerinde (Uğurlu, 2012: 385) (Harva,2014: 73) hiçbir şey yokken her şeyin sularla kaplı olması ve yaratıcının suyun dibinden alınan toprak parçasıyla dünyayı oluşturması miti (inanışı) suyun kutsallığına ve ezelden ebede uzanan sonsuz gücüne atıf yapar. Su, yaratılışın temeli olarak görülmekte ve dünyadaki her şeyin özünde suyun bulunduğu inanılmaktadır.

Yer- su inanışlarında yaratılışın en başında yer alan iki önemli unsur toprak ve su bir arada düşünülmektedir. Su, yaşamın özü ve hayat iksiri olarak düşünülürken

toprak; canlıları bünyesinde barındırması, onlara yaşam ortamı sağlaması ve onları beslemesi yönüyle önem kazanmıştır. Toprağın dibinden çıkan su; pınar, nehir, göl oluştururken yağmur olarak da gökten düşüp toprakta yetişen canlılara hayat vermesi yönüyle kutsallık kazanmıştır. Suyun yaratılışta topraktan önce var olması onun çok daha büyük bir öneme sahip olmasını sağlamıştır. Eliade bu konuyu şu şekilde yorumlamıştır:

“ 1. Sular topraktan önce vardılar. 2. Suların dinsel değerleri çözümlenirken simgenin yapısı ve işlevi daha iyi kavranmaktadır. Simgeler sayesinde dünya saydam hale gelmekte ve aşkınlığı gösterebilmektedir. Bu açıdan sular, gizil güçlerin evrensel toplamını simgelemektedir. ”⁴ (Oymak,2010: 5-55).

Su, yaratılıştan bugüne kadar geçen her türlü evrede kozmik oluşumun temelini teşkil etmektedir. Su, parçalanamaz bütünlüğüyle içinde birçok potansiyeli barındırmakla birlikte başlangıcı olduğu kadar yok oluşu ve aynı zamanda da yeniden doğuşu simgelemektedir. Yaratılış efsanesinde de yer alan “ada” kavramından yola çıkarak izah etmek gerekirse “ada”nın suya gömülmesi yok oluşu ve sudan tekrar görünür halde çıkması yeniden doğuşu simgelemektedir. Çeşitli mitolojilerde suyun bu doğurganlık özelliği kadınlı; görünüp kaybolma, yükselip çekilme özelliği ise ay ile özdeşleştirilir. Yaratılıştan itibaren izlenen bu ortak özellikler mitlerde, efsanelerde ve birçok inanışta su-ay-kadın üçlüsü şeklinde görülmekte olup üretkenlik ve doğurganlığı sembolize eder (Eliade, 2009: 196-197).

Suyun üretkenlik, arındırma ve şifa gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra yok edici bir tarafı da vardır. Özellikle Tufan efsanelerinde suyun bu iki tezat özelliğini aynı anda görmek mümkündür. Tufan’da büyük bir felaket gerçekleşmiş ve su birçok canlıyı yutmuştur. Bununla birlikte insanlığın kurtarıcısı ve atası sağ olarak kurtulmuştur. Buna göre su kötülükleri yok ederken diğer yandan iyilikleri yeniden günyüzüne çıkarmıştır (Eliade, 1991: 113).

Türk toplumlarında suyun kutsallığı İslamiyet’le birlikte daha da güçlenmiştir. Kur’an-ı Kerim’de de suyun kutsallığını ifade eden birçok kavram yer almaktadır. Su hem gökten inmesi hem de yerde var olması özelliğiyle “mâ-i mübarek” yani kutsal

⁴ İskender, Oymak, Anadolu’da Su Kültünün İzleri, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:1, s. 36- 37.

veya bereketli su anlamlarında kullanılmaktadır. Kutsal kitapta da tüm canlıların özünün “su” olduğu belirtilmiş, bu durum halk arasında da suyu hayatla özdeşleştiren “âb-ı hayat” ifadesini ortaya çıkarmıştır. Bu ifade suyun ölümden sonra da hayat verdiği ve her iki âlemde de hayatın özünü simgelediğini göstermektedir. Kur’an-ı Kerim’de dünyada ve cennette bulunan kutsal sulara yer verilmiştir. Buna göre: Kevser suyu cennetteki ırmağı, zem zem ise dünyada bulunan kutsal suyu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil nehirleri cennette akacak olan nehirler olarak sayılmaktadır. Bütün bu ifadelerden hareketle suyun Kur’an-ı Kerim’de her iki dünyada da kutsal olarak geçmesi, Müslüman Türk toplumlarında da etkili olmuştur. Bu durumu günümüzde bulunan çeşme kitabelerinde yer alan ayet ve hadislerden de anlamamız mümkündür. Yine günümüzde sıkça karşımıza çıkan ve çeşmelerin başında yer alan “ Su azizdir.” veya “ Su gibi aziz ol.” ifadelerinde yer alan Allah’ın isimleri arasında yer alan “ Aziz” sıfatının su için kullanılması, halkın suya verdiği önemin ve suyun günümüzde de kutsallığını koruduğunun en önemli göstergesidir (Turan; Ozan, 2016: 87-88).

1.2.1.2. Ateş Kültü

Temel elementler arasında gücünden ziyadesiyle korkulan ancak bir yandan da varoluştan bu yana insanlığın muhtaç olduğu en önemli elementlerden biri olan ateş, hem sağaltıcı, arındırıcı hem de cezalandırıcı işlevleri ile karşımıza çıkar. Birçok düşünür ve filozofa göre, insan medeniyetinin ortaya çıkışı ve gelişimi ateşin kullanılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ateş, geçmişten günümüze bütün medeniyetlerde kutsal kabul edilmiştir. Ateşe birçok alanda duyulan ihtiyaç onun kutsal bir varlık olarak telakki edilmesini de beraberinde getirmiş ve bütün toplumlarda kutsal bir kült olarak kabul görmüştür.

Türklerde de ateş kültü kendisine en saygı duyulan kültlerden biri olup bugün hala Anadolu’nun birçok yöresinde farklı tabiat olaylarına bağlı olarak veya çeşitli ritüellerde takdis edilen bir kültür. Türk yaradılış inancının en başında insanlar sadece buldukları otlarla ve meyvelerle beslendikleri için ateşe ihtiyaç duymamıştır. Yaradılış efsanesinin bir varyantına göre Tanrı onlara et yeme emri verdikten sonra iki taşı bir tutam kuru ota sürterek ateş yakmayı ve eti pişirmeyi öğretmiştir. Bu nedenle Altay ve

Yakutlar sadece çakmak taşıyla yanan ateşi kutsal saymış ve ayinlerini de çakmak taşından elde ettikleri ateşle yapmışlardır. Bununla birlikte gelin ve güvey gerdeklerinde yaktıkları ateşi çakmak taşıyla yakar ve bu ateşin başında üç gün otururlarmış (İnan,1976:41).

Çin topluluklarında olan Çu'lar (Proto Türkler olarak kabul edilirler.) yaz dönümünde ateş unsurunu üstün tutar ve ateş unsurunun zirveye vardığı bu evrede ayin düzenlerler. Bu ayinde tamamen yaz ve ateş simgeleri kullanılır; rahipler kırmızı elbiselerini giyer, besili genç bir erkek buzağının alt kısmı kırmızıya boyanarak Tanrı'ya kurban edilirdi. Bununla birlikte ateş unsurunu simgeleyen yaz dönümünde doğan çocukların savaşçı, asi, iri yapılı, uzun boylu ve saldırgan olacağına inanılmaktaydı. Tüm bu bilgilere bakıldığında ateş unsurunun hem çok üstün tutulduğu hem de korku kaynağı olduğu anlaşılmaktadır (Esin, 1979: 107-108).

Türk- İslam kaynaklarına bakıldığında ateş kültürüyle ilgili birçok rivayet göze çarpmaktadır. Özellikle Hacı Bektaş Veli'ye icazet verilmesi ve Rum diyarına gönderilişinin Ahmet Yesevi ve müridleri tarafından koca bir ateş etrafına şeyhlerin seccadelerini sermesi ve uzun bir konuşmanın ardından kararın verilmesi ateşin ne derece kutsal kabul edildiğinin göstergesidir. Bunun yanında yine Hacı Bektaş Veli'nin müritleriyle birlikte bir dağın tepesinde büyük bir ateşin etrafında sema ederek dualar okuması ve duanın sonunda hırkasını bu ateşe atıp küllerini savurması olayının ardında bu dağa Hırka Dağı adının verilmesi de ateşin kutsal kabul edildiğini kanıtlamaktadır (Ocak, 1983: 242).

Türkler, ateşe ısınma ve arındırma aracı olarak büyük saygı göstermiştir. Batı Göktürkler ve Kırgızlar ateşin temizleyici gücüne ve ateşe düşen her şeyin temiz olacağına inanırlar. Bununla birlikte Altaylılarda bu durum daha da ileri boyuttadır. Onlara göre ateşe su dökmek, tükürmek ve ateşle oynamak saygısızlıktır. Bu nedenle tüm bunları yasaklamışlardır. Şamanlar ise ayinlerinde özellikle “ateş ana” ya kurban sunarak minnetlerini gösterirler (Artun, 2015:132).

Türklerde ateş kültürüne bağlı uygulama ve inanışlar başlı başına bir araştırma konusu olup sadece buraya kadar verilen örnekler dahi ateşin, Türk inanış geleneğinde

İslamiyet öncesinde ve sonrasında oldukça kutsal ve işlevsel bir varlık olarak kabul edildiğini anlamak için yeterlidir.

1.2.1.3. Atalar Kültü

Mitolojik düşüncede “ata”, insanları koruyan ruh olarak tanımlanır. Yaratılış mitolojisinde kötü ruh olarak geçen “ Erlik”e Teleutlarda saygı olarak “atam” denilmiştir (Beydili, 2005: 73-74).

Mitolojik dönemden tarihi çağlara geçildiği süreçte de atalar kültü önemini korumaya devam etmiştir. İlk Türk devletlerinde ve toplumlarında önemli şahsiyetlere ölümlerinden sonra kutsallık atfedilmiştir. Onların ruhunun ölümlerinden sonra da toplumu koruyacağına ve şans getireceğine inanılmış, büyük saygı duyulmuştur. Ayrıca bu ruhların töreye uyulmadığında toplumu lanetleyeceğine dair inançlar da mevcuttur. Bu yüzden halk sevgi, saygı ya da zaman zaman bağışlanmak için bu ruhlara kurbanlar sunmuş, dualar göndermiştir (Artun, 2015: 133).

Atalar kültü Türklerde oldukça önem arz eden bir inanış olmakla birlikte başka toplumlarda da benzer inanışlara rastlamak mümkündür. “Atalar Kültü” ile ilgili Orta Avustralya topluluklarından Abakan adı verilen bir kabilenin inanışına göre, gök ve yer daima ver olmuş ve burada her zaman tabiatüstü varlıklar yer almıştır. Bunlardan biri ise varlığına inandıkları “Büyük Ata”dır. Kutsal buldukları bu gücün gökte bulunduğu devede ayakları olduğuna, eşinin ve çocuklarının bulunduğu inanmışlardır ve onu “ebedi genç” olarak nitelendirmişlerdir. Büyük Ata ve ailesi için yeşil, çiçeklerle ve meyvelerle dolu bir ülke olduğuna ve onların ruhuna ölüm nüfuz etmediğine yani onların ölümsüz oluklarına inanmışlardır. Bununla birlikte kabile Büyük Ata’nın yaratıcı herhangi bir gücü olduğunu düşünmemekte ve ona karşı korku beslememektedir, onun bütün bu yüce özelliklerine saygı duymuş ve yüceltmekten öteye geçmemişlerdir (Eliade,1990: 87-88). Türk inanç coğrafyasında da Abakanlara özgü inanış yaklaşımını izlemek mümkündür.

Türk topluluklarının bazılarında ve özellikle Tu-küelerde atalar kültü, “ölüler kültü” olarak adlandırılmaktadır. Tu-küe hükümdarlarının kurban sunmak ve dua

etmek için soylular eşliğinde “atalar mağarası”na gittikleri ve burada yatanlara büyük saygı duydukları bildirilmektedir. Bununla birlikte Altay halkları ve Uzak Doğu halklarında sadece kağanları, soyluları ve yüksek rütbelileri değil halk içinde yer alan ve saygı gören herkesi ata olarak onurlandırılmıştır (Tryjaski,2012:393).

Eski Türk toplulukları arasında en eski ve en köklü kült olduğuna inanılan “atalar kültü”nün, bütün Orta Asya ve Kuzey Asya kavimlerinde görülen ataerkil aile yapısından kaynaklandığına dair de görüşler öne sürülmüştür. Bu kültün en eski örneğinin eski Türk topluluklarından Hunlara kadar uzandığı tespit edilmiştir (Artun,2015:133-134).

Batı Türklerinin kutsal ruhları “ata” olarak kabul etmeleri, onlara kurban sunmaları ve bunu gelenek haline getirmeleri Çin kaynaklarında karşımıza çıkmaktadır. Çin kaynaklarına göre Batı Türkleri Çin takviminin beşinci ve sekizinci ayında (yaz dönemlerine denk gelmektedir) kutsal olduğuna inandıkları ruhlara kurban sunuyorlardı. Bu uygulamayı “atalar kültü” ile özdeşleşen bir durumun örneği olarak kabul etmek gerekir (Esin,1978: 91).

Türk inanç sisteminde aile büyüklerinden biri ve özellikle de baba öldükten sonra ruhunun aileyi korumaya devam ettiğine inanılmıştır. Onlara duyulan minnet hissini göstermek için de ruhlarına çeşitli kurbanlar sunulmuştur. Ölmüş atalara duyulan saygı çok derindir ve mezarlarına büyük ihtimam gösterilir. Mezarlara ufak da olsa yapılan herhangi bir saygısızlık çok büyük cezalar verilmesine neden olmuştur. Mesela, Hun hükümdar ailesi kabirlerinin Margos psikoposu tarafından soyulması üzerine Attila, intikam amacıyla 2. Balkan Seferi’ni düzenlemiştir (Kafesoğlu,1980: 46-47).

Türk geleneğinde ilk merasim koruyucusu ve kahramanı olan “Dede Korkut” yine “Korkut Ata” olarak anılmıştır. Karaim Türkleri dini koruyucu olarak inandıkları ruhlardan birine “Kırgıl Ata” adını vermişlerdir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere “ata kültü”nde medeni kahramana ve ilk yaratıcıya özgü çizgiler görülmektedir. Üstün bir kudret ve ahiret ile bağlantılı olma özellikleri vardır. Bu kutsallık özelliği, İslamiyet’in kabulü ile birlikte yeni inanç zeminine aktarılarak evliya/veli kültürünü yaratmıştır. Mansur Ata, Hakim Ata, Demirci Ata vd. bazı büyük Türk mutasavvıf ve

düşünürleri söz konusu bu zeminin yarattığı kültür ikliminde karşılaştığımız şahıslardır (Beydili,2005: 73-74).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, “atalar kültü”, İslamiyet ile birlikte “evliya kültü”ne evrilerek esasında varlığı devam ettirmiştir. Çalışmamızın da konusu olan evliyalar, zamanında kutsal ruh olarak kabul edilen ve medet umulan ruhların İslamiyet’e yansması gibidir. Burada bahsettiğimiz durum kişiden medet umma olarak algılanmamalıdır. Gücüne, kerametine ve Allah katında yüksek bir mertebesi olduğuna inanılan bu kutsal ruhlar aracılığıyla ve onların yüzü suyu hürmetine tüm dilekler Allah’tan dilenir, her türlü şifa yine Allah’tan beklenir. “Evliya kültü” ile ilintili olarak söz konusu başlık altında daha detaylı değineceğimiz en önemli kavramlar ise yatır ve türbelerdir. Ruhunun gücüne inanılan evliyalar için halk, bu yapıları inşa etmiş ve dileklerini bu yolla geçmişten günümüze kadar çeşitli ritüellerle dilemiş ve kutsallığına inandıkları ruhlara derin saygı duymuşlardır.

1.2.1.4. Ağaç Kültü

Ağaç tüm inanç sistemlerinde ve mitolojide soy göstermesi, üretkenliği ve verimliliği sembolize etmesi yönüyle kutsal kabul edilmektedir.

Ağaç insanüstü yapısı, kökleri toprakta olduğu halde dimdik ve heybetli duruşu, yapraklarını döküp tekrar elde etmesiyle kutsallığından da ziyade dini bir nesne özelliği kazanmaktadır. Ağacın bu özelliklerinin yanında meyve vermesi, güzelliği ve sürekli kendini yenileyebilme gücü onu evrensel bir simge haline getirmiş ve gelişmiş topluluklarda güç ile bağdaştırılmıştır. En eski inanışlara göre değerlendirdiğimizde ise “ağaç” evrenin merkezi hatta evrendir. Böyle olmasının nedeni ise yenilenebilme, canlanabilme ve değişme gücüdür (Eliade,2009: 270). Buradan anlaşılacağı üzere evrenin sürekli kendini yenileyebilmesi ve canlı kalması ağacın gücüyle özdeşleşmiştir.

Çeşitli mitolojilerde ağaç sadece evreni simgelemek için değil, hayatı, gençliği, bilgeliği ve ölümsüzlüğü de simgelemektedir.

“Germen mitolojisindeki Yggdrasil gibi olan kozmik ağaçların yanı sıra dinler tarihi ‘Hayat Ağaçları’ nı (örneğin Mezopotamya), ‘Ölümsüzlük Ağaçları’ nı (Asya, Eski Ahit), ‘ Bilgelik Ağaçları’ nı (Mezopotamya, Hind, İran) da tanımaktadır (Eliade, 1991: 127).

Ağaç kültürünün göçebe topluluklarda büyük etkisi görülmektedir. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen topluluklar için orman oldukça önemli bir mecradır. Orta Asya sahası içinde yüzyıllarca hüküm süren Eski Türkler için de avcılık ve toplayıcılık önemli faaliyet alanlarıdır. Dolayısıyla “orman” Türkler için hem kutsal bir mekân hem de geçim sahası olarak telakki edilmiştir. Birçok kaynakta rastladığımız gibi Ötüken Ormanı Göktürkler ve Uygurlar için kutsal kabul edilmektedir. Bununla birlikte Türk mitolojisinde ağaç sadece yurt tutulması yönünden kutsal kabul edilmez. Kutsal olması için bulunduğu yerde tek olma, yapraklarını yaz- kış hep koruma, etrafındaki ağaçlardan daha heybetli ve yaşlı olma gibi özellikler barındırması gerekir. Dede Korkut hikâyelerinde bu tür ağaçlara “kaba ağaç” adı verilerek farklı bir yere konulmuştur. Ağaca atfedilen bu özelliklerin Göktanrı’nın sıfatlarından geldiğine inanılmıştır (Artun,2015: 123).

Türk toplumunun ve birçok toplumun mitolojisinde ve inanç sisteminde ağaç, ihtişamı ve canlılara sunduğu güzelliklerle kutsal bir sembol olarak kabul edilmiştir. Bu durum İslamiyet’le birlikte de etkisini Türk toplumu üzerinde göstermeye devam etmiştir. Özellikle Kur’an-ı Kerim’de geçen zeytin, incir ve nar ağaçları İslam dünyasında da kutsal kabul edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’ e göre özellikle zeytin ağacı doğuya ya da batıya mâl edilemez, insanlık için ortak bir kutsallık atfedilen bir ağaç türüdür. Kur’an- Kerim’de zeytin ağacının önemi Nur Suresi’nde şu şekilde ifade edilmiştir.

“ Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışıık

verir. (Bu), nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah, insanlara işte böyle temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.”

Bu sureden de anlayacağımız gibi zeytin ağacının İslamiyet’te önemi büyüktür. Ayetlerde özellikle zeytin ağacı ve incir ağacı geçmektedir. İncir ağacı Museviliğin, zeytin ağacı ise İslamiyet’in sembolü olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte göğün yedinci katında olan “ Sidretü’l Munteha”nın köklerinin cennette olduğu ve dibinden hayat suyu aktığı belirtilmiştir. Türkler arasında günümüzde de devam eden inanca göre cennetteki Sidre ağacının yapraklarında bir kişinin adı yazmaktadır ve Ramazan ayının on beşinde düşen yaprakta adı yazılı olan kişinin o yıl içinde öleceği düşünülmektedir. İslamiyet’te ağaçlar güzel özelliklerinden başka kötü temsiller içinde de yer almıştır. Bu durumun en iyi örneği ise cehennemin dibinde biten “Zakkum” ağacıdır (Ergun,2004: 82-83).

Göçebe Türk toplumlarından itibaren, Türklerin gelişen tüm yaşam biçimleri ve inanç sistemlerinin içinde ağaç önemini ve kutsallığını korumuştur. Günümüzde de durum farklı değildir. Halk, kerametine inandığı evliyaların mezarlarını görkemli ağaçların altına yapmış ve bu ağaçlara çaput bağlayarak dileklerini dilemiştir. Bu durum geçmişten günümüze bir temsil şeklinde gelmişti. Halk ağaca çaput bağlarken ağacın köklerinin cehenneme, dallarının ise gökyüzüne yani yaratıcıya ulaşacağına inanmaktadır. Dilek dilenip ağacın dallarına çaput bağlanınca dileğe daha hızlı ulaşılacağı düşünülmektedir. Bu inanış çaput bağlama geleneğine dönüşerek günümüze kadar gelmiştir.

1.2.1.5. Taş- Kaya Kültü

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu doğadaki birçok nesnenin bir ruhu olduğuna inanmış ve onlara kutsallık atfetmiştir. İnsanoğluna göre insanda var olan ruh nesnelere ve insani özellikleri olmayan tüm canlılarda da aynı nitelikte vardır. Bu yüzden çeşitli şekillerdeki taşlara ve kayalara da fazlaca anlam yüklemiş, onlar üzerinden çeşitli efsaneler ve inanışlar ortaya çıkarmışlardır.

Kendini ve dünyayı algılamaya çalışan insanoğlu yaratılışında ve yaratılan her şeyde farklı bir ruh ve özellik bulmaya çalışmıştır. Farklı şekilde heybetli kayaların da mutlaka bir ruhu olduğuna inanmış hatta onlardan medet ummuşlardır. Taşların yüceliğinde çeşitli mesajlar aramış ve neticesinde taşları secde edilecek kadar kutsal görmüşlerdir.

Türklerin kutsal kabul ettikleri birçok taş vardır: Bunlar: Yada Taşı, kutlu kaya, balballar, dilek taşları, fal taşları, boşlukta bulunan taş, karataşlar, sarıtaşlar, yılan taşları, kayaya dönüşmüş insan figürlü taşlar. Bu taşlar Türkler için büyü, dilek, adak adama, yağmur ve kar yağdırma gibi birçok kutsal amaca hizmet eden ve içinde kutsal ruh barındırdığına inanılan taşlardır (Artun 2015: 129).

Yukarıda verdiğimiz bilgilerle ilgili birçok örnek verebiliriz. Uygurların Göç destanında, Türkler için kutsal sayılan “*Yada Taşı*”nın Çinlilere verilmesiyle ülkenin lanetlenmesi ve tüm insanlar ve hayvanların göç etmesi taşın kutsallığını göstermektedir. Bir diğer örnek ise araştırmamızın yer aldığı Ordu ili ile ilgili “*Gelin Kayaları Efsanesi*”dir. Bu efsanede babasının rızası olmayan bir gençle evlenmeye kalkan kız için gelen kafilenin kızın babasının bedduasıyla taşa dönüşmesi olayıdır. Bu olaydan sonra bu kayaların *Gelin Kayası* adını aldığına inanılır ve halk günümüzde de burayı bu rivayetle anmaktadır. Burada da taşlara bir hikâye, bir ruh verme çabası görülmektedir.

Kırgızlarda, Göktürklerde ve Yenisey’in diğer kavimlerinde ilk örnekleri görülen mezarların yanına dikilen “balbal” adı verilen taşlar, ölen kişinin hayattayken kaç kişiyi öldürdüğünü ve kimleri dize getirdiğini simgelemesi bakımından kişiye saygınlık ve kutsallık atfetmiştir. Bununla birlikte bu balbalı dikilen kişinin ölen kişiye gittiği yerde hizmet edeceğine inanılmıştır. Kaynaklarda bu taşlara; sonsuz taş, sonsuz balbal, bengü balbal gibi isimler verilmiştir (Roux, 1968: 117).

“Taş- Kaya Kültü” günümüzde Orta Asya’da da etkisini yukarıda anlatıldığı etkiyle göstermeye devam etmektedir. Buryatlar aynı Uygurlar gibi bazı kayaları mukaddes saymışlardır ve bereket, verimlilik gibi büyük özellikler yüklemişlerdir. Bir konuda verim gördüklerinde, bolluk ya da tersine kıtlıkla karşılaştıklarında kayaların başında dua edip yardım dilemiş, dileklerinin kabulünde ise kurban sunmuşlardır. Aynı

şekilde Yakutlar, Kırgızlar ve Tatarlar; Altay bölgesindeki büyük kayalara ve taşlara birtakım inançlar ve ruhsal özellikler yüklemişlerdir. Fergana, Taşkent ve Buhara dolaylarında da halk büyük taşlara saygı göstermiş ve bu taşların yanına mutlaka bir evliya mezarı yapmışlardır (Ocak, 2000: 123).

“ Büyük İslam bilgini El Birûnî- El- Asarü-l- baki-ye adlı eserinde Oğuzların çok bereketli bir pınar yanındaki kayaya taptıklarını secde ettiklerini yazmıştır. Bu X. yy’de Oğuzları çok iyi tanıyan bilginin verdiği haberdır. Gardizi’ye göre X. asırda İrtiş Irmağı boylarını işgal eden Türk- Kimek kabilesi bu ırmağa taparlar ve ‘ su Kimeklerin tanrısıdır.’ derlerdi.” (İnan, 1976: 40).

Yukarıdaki bilgiden de anlaşılacağı üzere su ve taş- kaya kültürünün bir arada kabul edildiği durumlar da olmuştur. Suyun içinde ya da yanında yer alan büyük taş veya kayalar da su kültürüyle birleştirilerek kutsallık atfedilen doğa unsurları arasında yer almıştır. Bunun bir örneğini “Yaratılış Efsanesi”nin bir varyantında da görmekteyiz. Efsanede, Tanrı su ile kaplı dünyada bir kayanın ya da ayın üzerinde oturup yaratılış ilhamını almış olarak karşımıza çıkmaktadır. Taş olarak geçen varyantından su ile birlikte içindeki kayanın da ne derece önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Taş- kaya kültürünün İslamiyet sonrası dönemde en büyük temsilcisi Hacı Bektaş Veli olarak görülmektedir. Bu konuda Hacı Bektaş Veli’ye ait birçok menkıbe bulunmaktadır. Bunların arasında Hacı Bektaş’ın evliya olduğuna inanmayan birinin Hacı Bektaş’tan evliyalığını ispat etmek adına bir kayayı ikiye bölmesini istemesi ve Hacı Bektaş’ın da tek bir hamlede kayayı ikiye bölmesi ardından bu adamın Bektaş’ın müridi olarak yoluna devam etmesi yer alır. Bir başka rivayette Havı Bektaş’ı bir aslanın tepesine binip yılanı ise kırbaç olarak kullanan Seyyid Mahmud Hayrani’ye karşı Hacı Bektaş’ın kızıl bir kayaya binerek onu karşılaması olayı örnek gösterilebilir. Yine bir gün Hacı Bektaş dolanırken yolda kerpiç hamuru yoğuran bir adam görür, adam ona evliya ise bir kayayı hamur gibi yoğurup yoğuramayacağını sorar, bunun üzerine Hacı Bektaş koca kayayı ayaklarının altında bir hamur gibi yoğurur (Ocak,2000: 123-125).

1.2.1.6 Dağ- Tepe Kültü

Dağ; özellikle yüksekliği, haşmetli görüntüsü ve aşılması zor yapısıyla geçmişten günümüze kadar bir güç ve yücelik simgesi olmuştur. Özellikle gökyüzüne en yakın doğal yapı olması bu hayranlığı insanların gözünde kutsallığa dönüştürmüştür.

Bilindiği gibi hangi inanç sisteminde olursa olsun yaratıcıların hep en yüksekte olduğuna inanılmıştır. Bu anlamda dağlar her zaman Tanrı' ya daha yakın yerler olarak düşünülmüştür. Özellikle yüksekliği çok daha fazla olan dağlar Tanrı'nın mekânı olarak düşünülmüştür.

Türkler göçebe yapılarının da etkisiyle yurt olarak genellikle ormanlık alanları ve dağları tercih etmişlerdir. Türkler yaşadıkları dağlara Türkçe “mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan” anlamlarına gelen “ Han Tanrı, Buztağ Ata, Bayın Ula” gibi adlar vermiştir. Bu anlamda Türk geleneğinde dağlar özellikle kutsal kabul edilmiştir. Bunun birçok örneğine rastlamaktayız:

VII. yüzyılda Göktürklerin yaşadığı Ötüken Dağı sonrasında gelen birçok Türk topluluğu ve devleti için de kutsal kabul edilmiştir. Aynı şekilde Ötüken Dağı'nın batısında yer alan Iduk Baş ve Iduk Tama adında iki kutsal dağ daha kabul edilmektedir. Hunların kutsal kabul ettikleri Han- yoan Dağı'nın, Tanrı'ya buradan kurban sunulması bakımından ne kadar kutsal görüldüğü anlaşılabilir. Proto Tunguzla ve Mançurlar da Buztağ Ata adını verdikleri dağı, adından anlaşılacağı gibi ata kavramıyla ilişkilendirip kutsal saymışlardır. Yine Türk- İslam geleneği içinde yer verebileceğimiz Burkan Haldun Dağı, özellikle Cengizhan tarafından, kendisini düşmanlardan koruduğu inancıyla kurban adanan ve bu geleneğin devamı da sağlanan kutsal bir dağ olarak bilinmektedir.

İlk Türk toplumlarında dağlar sadece yer tutulan kutsal mekan olmaları dışında, şerefine tören ve ayin düzenlenen, kurban sunulan mekan olma özelliğine de sahiptir. Göktürk Devleti'nde başlayan bu geleneğin sebebi ise, bu dağlarda bulunduğu ve kendilerini her türlü kötülükten koruduğuna inandıkları kutsal ruhlardır. Türklerin göçebe yapısından dolayı önemli bir yere sahip olan dağlar, özellikle yer-su kültürlerinin içinde yer almakta ve burada da yer-su ruhlarının var olduğuna inanılmaktadır. Bu

durum Altay Türklerinde de aynı şekilde bulunmakta ve kutsallığına inandıkları, yer olarak tuttıkları dağlara kutsal ruhların varlığından dolayı çeşitli törenler düzenlemiş ve minnet göstergesi olarak kurbanlar sunmuşlardır(Turan; Ozan, 2016: 138-139).

1.2.1.7. Umay Ana

Umay Ana, Şamanizm inancında Tanrıça, dişi ruh, kadın Tanrı gibi sıfatlarla anılmaktadır. İnanç sistemi içerisinde Umay Ana kadın ve çocukları kötülüklerden, uğursuzluklardan koruyan dişi ruh olarak algılanmıştır. Umay Ana genellikle belli bir yaşa ulaşıncaya kadar çocukların yanında olur. İnanışta eğer Umay Ana çocuktan ayrı kalır, uzun süre yanına uğramazsa çocuk hastalanır ve kötü ruhlar ona musallat olur. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere Umay Ana, isminin görkemini yansıtarak çocuk ve annenin ruhunun koruyucusu olarak yüce ve kutsal sayılmıştır.

Türklerde Umay hakkındaki en eski belgeler “Ordun Abideleri” dir. Tonyukuk Abidesi’nde “*Galiba, Tanrı Umay, Kutsal Yer ve Su yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz?*” ibaresi geçer. Burada geçen konuşmadan sonra Türkler savaşı kazanır. Yine Kültügün Abidesi’nde “*Umay misali annem Hatun’un kutu sayesinde kardeşim Kültügün erkeklik adını elde etti.*” ifadesinde iki anlam çıkarılabilir. Birincisi, Umay’ın vesilesiyle doğan çocuğun zamanı gelince erkeklik adını almasıdır. (Dede Korkut Hikâyeleri’nde de erkek çocuğunun kan dökerek ad alması bu durumun farklı bir şeklini temsil eder.) İkincisi ise hükümdarının eşinin Umay’ı temsil ettiğiidir. Divan-ı Lügatit Türk’te yer alan bilgiler de ise Umay’a tapılırsa çocuğun erkek olacağı inancı yer almaktadır (Çoruhlu, 2001: 41-42).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Türk kültüründe Umay Ana sadece kadını ve çocuğu koruma özelliğiyle değil; milleti koruyan ve ona güç veren özelliğiyle de kutsal bir güç olarak kabul edilmiştir. Türkler için Umay Ana hanede, savaş meydanında ve yapılan birçok işlerde koruyucu ve yardımcı olarak kabul edilmiştir.

Umay kültü başta Altaylar olmak üzere birçok Şamanist boyda da görülmektedir. Radloff’un Proben külliyyatında Sagay metinlerinden derlediklerinden

yola çıkararak Umay kültü hakkında bilgi verebiliriz. Buna göre; Şaman davulunun üzerindeki iki kayın ağacı sembolünün insanoğlunun Ülgen Atadan türedikten sonra bu iki kayın ağacının Umay Ana ile gökten indiği inancını simgelemektedir. Bunun dışında bir defin töreninden dönen kabile içtikleri rakıyı evin çatısına Umay Ana için ikram olarak serperler. Yine Sagay metinlerinde Umay'ın defin törenlerinde zikredilmesi, onun “ölüm meleği” olarak kabul edilmesine de sebep olmuştur (İnan, 2015: 35).

Umay koruyucu Tanrı olarak bilinmesinin dışında bazı kaynaklarda kötü nitelikli olabileceği de vurgulanmıştır. Türk topluluklarında Umay'ın “ateş ruhu” olarak kabul görmesi de göz önünde bulundurularak. hamilelik dönemlerinde kadına musallat olan Al Karısı'nın Umay'ın bizzat kendisi ya da onun kötülüğü temsil eden bir şekli olduğu düşünülmüştür (Çoruhlu, 2011: 45).

Umay kültü Yakutlarda da görülmektedir. Yakutların inancında *Oga Imatı* (*çocuk imısı*⁵) denilen bir ruh vardır. İnanişe göre bu imı çocuğun üzerinde bir kuş olarak öter ve çocuğun ömrünün bereketli olacağını simgeler. Buradaki “ İmı”, Umay olarak düşünülmektedir. Yakutlarda bu evreden sonra Umay'ın yerini Ayısıt almıştır. Ayısıt, tek bir Tanrı'yı ifade etmekten ziyade bir topluluğu ifade etmektedir. Bereket ve refah sağlayıcı ruhlar zümresine girerler. Bu topluluktan bir kısmı insan ruhlarını ve yavrularını, bir kısmı ise hayvan yavrularını korumakla görevlidir (İnan, 1976: 24-25).

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere Umay çoğunlukla kadın ve çocukları koruyan iyi ruh olarak düşünülmüştür. Kötü ruhu temsil ettiği kaynaklar da mevcuttur ancak genele baktığımızda koruyucu hüviyetinin baskınlığını görmekteyiz. Bununla birlikte sonrasında *Ayısıt*, Umay'ın yerine geçse de yine aynı özellikler görülmüştür. Özellikle kısır kadınlar Ayısıt'a dua ederek çocuk istemişlerdir ve yine çocuğun ve annenin koruyuculuğu Ayısıt'tan beklenmiştir.

⁵ İmı: Korunma silahı, tılsım, muska.

1. 3. İslam Sonrası Adak olgusuna Bağlı Unsurlar

1.3.1. Veli- Evliya Kültü

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu, yaratıcıyla daha etkili bir iletişim kurabilmek, ona ulaşabilmek ve edilen duanın etkisini arttırmak için kudretine inandığı birçok unsuru veya ruhu aracı olarak kullanmıştır.

İslamiyet öncesindeki inanışları çalışmamızın bir önceki kısmında vermiştik. Kült olarak atfedilen unsurların büyük bir tabiat gücünü ve bu güçlerin barındırdığı kutsal ruhların insanlığı koruyucu, arındırıcı, sağaltıcı etkilerinin yanı sıra ceza verici güçleri olduğuna inanıldığını belirtmiştik. Bu durum yaratıcının bir mesajı olarak algılanmakla birlikte bu unsurların kutsal güçleri tamamen kendi üstlerine aldıklarını da göstermektedir. İnsanoğlu bu unsurların yüceliğinden ve kudretinden dolayı onları Tanrı'nın mekânı hatta Tanrı olarak görmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında İslamiyet'in ve Allah inancının etkisiyle inanışın tamamen yaratıcıya ulaşmak amacıyla kullanıldığını ve kerametine inanılan şahsiyetlerin kesinlikle ilahi bir güce işaret etmediğini göreceğiz.

“Evliya” ve “veli” kavramlarının kelime anlamlarını vererek başlayalım. Bu iki kelime aslında bir biriyle iç içedir. “Veli” tekil olanı, “evliya” ise çoğul olanı ifade etmektedir. Evliya kelimesi, Arapça “v-l-y” kökünde gelmektedir. Sözlük anlamı birine iyilikte bulunmak, onun zor işini üzerinde almak, kişiyi idare etmek, ona yaklaşmak şeklindedir. “Veli” kavramı ise hem yaratıcıyı hem kulu ifade eden, iki anlama da gelebilecek şekilde kullanılan bir kelimedir. Mümin sıfatı olarak “Allah dostu, yaratıcı sıfatı olarak ise “yardımcı, yol gösterici” anlamlarında kullanılmıştır (Özdemir, 2013: 7).

Tasavvufta belli kademeler olduğu bilinmektedir. Çalışmamızın daha anlaşılır bir hale gelmesi için belli kavramların sıralanışını bilmekte fayda vardır. Tasavvufta yüceliğine inanılan şahsiyetler varlıktan vazgeçmeyi ilke edinenleridir. Bu şahsiyetlere Arapçada “derâviş”, Farsçada ise “dervîşân” şeklinde çoğul ifadeler kullanılmıştır. Derviş yerine, şeyhe ve onun iradesine bağlı olan kişi anlamına gelen “mürîd” kelimesi de kullanılmaktadır. Dervişin manevi her konuda önderi olan şahsiyetlere; büyük, ulu,

yüce anlamlarına gelen “şeyh” ve “murâd” kavramları kullanılmaktadır. Bu oluşumun içindeki en üstün şahsiyet ise tarikat kurucusu olan ve koca, büyük, ihtiyar gibi anlamları ifade eden “pîr” adı verilen şahsiyetlerdir (Gölpınarlı, 2009: 24-25).

Veli olmanın olmazsa olmaz bazı koşulları vardır. Velinin, özellikle iki özelliği üzerinde barındırması gerektiğine, bunlardan birinin olmama durumunun mümkün olmadığına inanılır. Bu özellikler ise şu şekildedir:

İnanışa göre veli; Allah'ın işini üzerine aldığı ve ayrı tuttuğu kimsedir. Allah bu önemli şahsiyetleri kendi nefislerine bırakmaz ve onları sürekli görür ve gözetir. Bir diğer özellik ise; velinin sürekli bir şekilde, araya bir iş sokmaksızın ibadet ve tâat hali içerisinde olmasıdır (Câmî, 2011: 66).

İbnu'l Arabî'ye göre velileri diğer insanlardan üstün yapan ve onlara bu sıfatın verilmesini sağlayan belli özellikler vardır. Bu özelliklerin başında övgüye ve yergiye kulak asmamak vardır. Yani bu şahsiyetler kendilerinde olumlu ya da olumsuz tüm somut ve soyut fiillerin Allah'a ait olduğuna inanırlar. Kendileri sadece yansımadır, böbürlenme ve yerinme gibi duyguları barındırmazlar. Bununla birlikte bu mertebeye ulaşmış şahsiyetler bilinmekten kaçınırlar, kalpleri yalnızca Allah sevgisiyle doludur ve sadece O'nunla görüp O'nunla işitirler (Afifi, 1975: 93-94).

Allah aşkının veliler üzerindeki sınırsız etkisini ifade ettiğimiz bu bölümde birkaç şahsiyete özellikle değinmekte fayda var. Ömrünü “Hesap Günü” düşüncesiyle, dünyadan yüz çevirerek, hüznle ve Allah yolundan ayrılmadan geçiren Hasan Basrî dünyadan yüz çeviren, dünya nimetlerinin mutluluğundan vazgeçen, dünyanın önemsizliğinin bilincine varıp zühdün üç aşamasını da tamamlayan İbrahim bin Edhem; efendisinin azad ettiği bir köle olan, Allah aşkını en yücelere taşıyan, bu aşkı kutsal ve karşılıksız, mutlak aşk (hubbü'l gayr) sayan ve bu kavramları tasavvufa sokan Rabia ve tasavvufun başlangıç döneminin en büyük pîrlerinden olan ilâhî aşk deneyimini en başından tamamlayan, bu aşkı insanı tümüyle yakan ve kavuran bir ateşe benzeten Cafer-i Sadık adları bu hususta anılması gereken önemli şahsiyetlerdir (Eliade, 2017: 163-164).

Türklerin İslamiyet'le tanışmalarının ardından İslamiyet'i yaymayı ve insanlara doğru aktarmayı kendine amaç edinen birçok sûfi yetişmiştir. Yukarıda da

yer verdiğimiz bilgilere ek olarak Fuat Köprülü'nün bu konudaki açıklamalarını da aktarmakta fayda vardır:

“ Önce sûfî namını alan ve Suriye’de ilk zâviyeyi kuran Kûfeli Ebu Hâşim’den sonra Süfyân-ı Servi, eski Hristiyan keşişlerinin yerleştiği Mısır’dan yetişen Zu’n- Nun , Horosanlı Bâyezîd-i Bistami, hakkında türlü türlü fikirler yürütülen Hallacı Mansur, Cüneyd Bağdâdî gibi birçok mutasavvıf mesleklerini her türlü zorluğa rağmen yılmaktan geri durmuyorlardı. Ebu’l Kasım Abdü’l- Kerim Kuşeyri tasavvuf mesleğinin ehl-i sünnet mezhebine uygunluğunu ispata çalıştığı gibi, daha sonra Gazâlî de birçok eserinde bu hususu zihinlere kuvvetle telkini başarmıştı.” (Köprülü, 1976: 16-17).

İslâmiyeti doğru aktarmayı kendine görev edinen ve veli sıfatı ile anılan bu şahsiyetlerde bulunması gereken en önemli kavramlardan biri de “marifet (tanımak)” tir. Onlar Allah’ın arif, kendilerinin ise cahil olduğunu düşünürler. Ne kadar bilgi sahibi olurlarsa olsunlar kendilerini ilim sahibi saymazlar. Bunlarla birlikte bilginin kaynağı her zaman Allah’tır, gördükleri ve buldukları her şeyin kaynağı olarak O’nu görürler. Yine gördükleri her eserin O’nun sıfatlarından hangisinin karşılığı olduğunu bilirler. Hakk’ın tecelli ettiği her durumun maksadını ve ilahi ilim sıfatını tanır ve anarlar (Câmî, 2011: 69).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi veliler; kibirden ve dünya işlerinden uzak, her daim Allah yolunda olan, kesintisiz bir şekilde ibadetlerine devam eden, bu yolda her türlü bilgiyi kuşanan şahsiyetlerdir. Bunun yanı sıra velilik alametlerinden biri de tıpkı âşıklarda olduğu gibi bade içme şeklinde gerçekleşmektedir. Rüyaya yatan şahsiyetler eğer “er dolusu bade” içerse âşıklık” vasfına erişir, “pir dolusu bade” içerlerse dünyadan el etek çeker, sevgili için varlığından yüz çevirin ve “Hak Âşığı” olur. Bu durum Azerbaycan’da Şii- Caferi Müslüman Türk kesiminde rüyaya yatan şahsiyetin Hz. Ali elinden bade içme ya da elma yeme şeklinde görülmektedir. Bizde ise bu konuda Âşık Şenlik örneği verilebilir. Âşık Şenlik badeyi pîr elinden içmiş ve şöyle seslenmiştir:

*“Pîr elinden içmişem badeleri, içmişem od düştü cana
sönmez yanar sevdiğim.” (Kalafat, 2016: 26-27).*

Veliler, günümüzde de önemlerini korumaktadırlar. Bu şahsiyetlerin kerametlerine (aşağıdaki başlığımızda detaylı bir biçimde değineceğiz), Allah katındaki mertebelerinin yüksekliğine inanılmakta ve büyük saygı gösterilmektedir. Çalışmamızın da konusu olan evliyaların, onlar için yaptırılan özel türbelerden ve duaların Allah katında bu yüce şahsiyetlerin aracılığıyla daha tesirli bir biçimde kabul olacağı inancından toplum için ne derece büyük bir öneme sahip olduğunu anlamamız mümkündür. Bu etki yüzyıllardan beri gelenek haline gelerek günümüze kadar ulaşmıştır. Her ne kadar günümüzde bazı evliyaların türbelerini tespit etme zorluğu yaşasak da halkın bu şahsiyetlerin kerametlerine ve yüceliklerine inancı devam etmektedir.

1.3.2 Kerâmet

Evliyaların sonsuz Allah aşklarının yanında, onları diğer insanlardan farklı kılan en önemli özellikleri keramet sahibi olmalarıdır. Keramet kelimesinin sözlük anlamı “değer”, “kıymet” olarak bilinmektedir. Dini çerçevedeki anlamı ise bir peygamberlik iddiası olamayan müminlerin olağanüstü özelliklere sahip olması şeklinde ifade edilir. Bu ifadelere göre şahsiyetlerin Allah yolundan, Kur’an’dan, Peygamber sünnetlerinden sapmadan hayatlarını devam ettirmeleri “büyük keramet”; olağanüstü özellikler barındırıp bir anda birden fazla yerde bulunma, ateşte yanmama, su üzerinde yürüme, uzun mesafeyi kısa zamanda geçme gibi özellikler “küçük keramet” olarak yorumlanmıştır (Özdemir, 2013: 10).

Evliyaların gerek ruhî açıdan barındırdıkları mutlak aşk ve teslimiyet özellikleriyle gerekse gösterdikleri olağanüstü özellikleriyle halk arasında büyük itibar gördükleri aşikârdır. Çalışmamızın önceki bölümünde de ifade ettiğimiz gibi bu nevi saygı duyulan büyük şahsiyetlere İslamiyet’ten önce de “ata kültü” içerisinde yer vermiştik. İslamiyet’le birlikte “veli, evliya, derviş” gibi isimler almış, bununla birlikte “baba” ifadesi de kullanılmıştır.

Türklerin, İslamiyet'le tanıştıktan sonra ilk mutasavvıfı olarak anılan Ahmet Yesevi' nin bu mertebeye ulaşmasını sağlayan ve Hz. Muhammed (s.a.v)' in işaretleriyle onun eğitimini üstlenen Arslan Baba'yı ve bade özelliği gösteren kutsal hurma menkıbesini aktarmakta fayda vardır:

“Arslan Baba, ashâbın ileri gelenlerinden bir sahâbi idi. Bir rivayete göre 400 sene yaşamıştı. Onun Türkistan'a gelerek Ahmet Yesevi'yi irşadla görevli olması bir manevî işarete dayanıyordu.

Hz. Rasûlullah (s.a.v)' in gazalarından birinde, yanında bulunan ashâb-ı kiramdan mücâhidler, aç kalarak huzuruna geldiler; biraz yiyecek istediler. Çaresiz kalan Hz. Muhammed (s.a.v) elini açıp dua etti. Bunun üzerine Cibril- Emin (a.s), cennetten bir tabak hurma getirip ashâba ikram etti. Ashâb böylece açlığını giderirken o cennet hurmalarından bir tanesi yere düştü. Hz. Cibri (a.s): ‘Yere düşen hurmayı yemeyin; o hurma sonraki Muhammed ümmetinden Ahmed adlı birisinin nasibidir.’ dedi.

Cibrîl-i Emîn'in bu uyarısı üzerine Hz. Rasûlullah (s.a.v) ashâbına, içlerinden birisinin bu hurmayı sahibine ulaştırma görevini üzerine almasını teklif etti. Ashâbdan hiçbiri bu göreve talip olmadı; en sonunda Arslan Baba, Hz. Rasûlullah (s.a.v)' in emri yerine gelmeli düşüncesi ile bu zor görevi üzerine alabileceğini söyledi. Arslan Baba'nın bu fedâkarlığı üzerine Hz. Rasûlullah (s.a.v) ziyadesiyle memnun olup o mübârek hurma tanesini mübârek eliyle Arslan babanın ağzına, damağı ile yanağı arasına koydu ve Arslan Baba ve neslinden gelecek müslümanlara duâ etti. O dua bereketi ile hurma etrafında zar şeklinde bir perde hâsıl oldu. Hz. Rasûlullah (s.a.v), Arslan Baba'ya, emaneti ileteceği Ahmed Yesevi'yi nerede

ve nasıl bulacağını tarif ederek onun eğitimi ile meşgul olmasını emretti.

Bu görevlendirmenin gereğini yerine getiren Arslan Baba asırlar sonra Yesi'ye – yahut Sayram'a- geldi ve Hz. Rasûlullah (s.a.v)' in emaneti olan hurmayı sahibine iletme görevini yerine getirdikten sonra, ertesini yıl vefat etti." (Bice, 2011: 72-73).

Çalışmamızın temelini oluşturan evliya kerametlerine en iyi örnek olacağına inandığımız bu menkıbede Arslan Baba'nın asırlar boyunca yaşadığını ve hurmanın bade gibi kullanılıp kutsal özellik kazandığını görmekteyiz. Bu menkıbe Ahmed Yesevi'den ziyade Arslan Baba'nın kerametini göstermektedir. Ahmet Yesevi'nin kerametleriyle ilgili de birçok rivayet ve menkıbe mevcuttur. Bu kerametlerden en büyüğü şu şekildedir:

Ahmed Yesevi 63 yaşına girdiğinde kendisi için dergâhın bahçesine, bundan sonraki ömrünü geçireceği çilehanesini kazdırmıştır. Bu yaş özellikle seçmesinin nedeni ise Hz. Muhammed'in 63 yaşında vefat etmesinden kaynaklanmaktadır. Kerpiçe ördürdüğü bu daracık çilehanede dizleri göğsüne sürte sürte delinse de son nefesine kadar ibadetinden ve irşat vazifesinden ayrılmamıştır. Bu dönemde yaşayan Mansur Ata, Yesevi'nin bu daracık yerde nasıl bu kadar zaman ibadet ettiğini merak eder ve merakına yenik düşerek çilehanenin tepesinden bakar. Tahmininin tam tersi olarak uçsuz bucaksız, aydınlık, ışık ve nur içinde şırıl şırıl sus seslerinin yankılandığı bir yer ile karşılaşır. Kudretine inandığı Yesevi'nin yüceliğini ve Allah'ın sevdiği kullarını sıkıntıya sokmayacağını bir kez daha anlar (Araz, 1958: 14-15).

Ülkemizde yetişmiş sayısız ünlü evliya vardır. Biz tüm bu evliyalara temsilen ilk mutasavvıfımız olan Ahmed Yesevi' yi ele almayı uygun gördük.

Günümüzde de evliyaların yeri önemini ziyadesiyle korumakta ve bu şahsiyetlerin kerametlerine sonuna kadar inanılmaktadır. Çalışmamızda da detaylı bir şekilde ele aldığımız gibi evliya türbelerinde yapılan ziyaretlerin günümüzde de devam etmesi bu durumu yeterince açıklamaktadır.

1.3.3. Türbe, Yatır

Çalışmamızın temelini oluşturan türbe ve yatır kültürü ülkemizde asırlardır süren bir inanç doğrultusunda etkisini sürdürmektedir. Kavramların temeline inerse öncelikle mezarlıklardan bahsetmemiz doğru olacaktır.

Mezarlıklar ülkemizin her yerinde farklı yapılarda kendilerini göstermektedir. Bu ayrım özellikle köy ve kent mezarlarında karşımıza çıkmaktadır. Buradaki en belirgin fark; mezarların yapısıyla, süsleme tarzıyla ve mezarlığın yer aldığı alanın çevre düzenlemesiyle alakalıdır. Şehir mezarlıklarında daha gösterişli mezar taşlarına, çeşitli çiçek süslemelerine rastlarken bu durumun köy mezarlıklarında biraz daha gösterişten uzak halini görmekteyiz. Bununla birlikte mezar taşlarında genellikle ölen kişinin adı- soyadı, doğum ve ölüm tarihleri, memleketi gibi bilgiler yer almaktadır. Bazı mezar taşlarında bunların dışında “Fatiha Sûresi” ya da özlü sözler de yer alabilmektedir. Bu uygulamalar köy ya da kent mezarlarında aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır, tabii ki gösteriş olarak şehir mezarlarında çok daha şatafatlı mezar taşlarına da rastlamamız mümkündür.

Bazı yörelerde kadın ve erkek mezarlıklarının ayrımı için mezarlara belli işaretler konmaktadır.

“Örneğin Kızılcahamam’da kadın mezarlarına ‘yenge’ mezarı denmekte ve mezarların başına beş kollu çatala ya da yabaya benzer bir tahta dikilmektedir. İçel’de kimi yerlerde ölen kadınsa mezar taşına bir saç belığı, erkekse bir serpuş resmi yapılır. Divriği’de kadın mezarlarına çiçek, erkek mezarlarına da tabanca, tüfek resmi yapılır. Balıkesir’in Nusret Köyünde başucuna dikilen tahtaya ölen erkekse tek kertik, kadınsa çift kartik yapılır.” (Örnek,1971: 327).

Bazı bölgelerde mezar taşına ölen kişinin ölüm nedenini gösteren figürlerin resmedilmesi geleneği mevcuttur. Yukarıda verdiğimiz bilgiden de anlaşılacağı üzere İçel’de bu tip uygulamalar çok yaygındır. Buna göre, İçel’de kişi eğer boğularak

öldüyse mezar taşında bardak motifi, eğer biri tarafından öldürülmüşse tabanca ya da motifi, hastalık sonucu vefat etmişse külah motifi bulunmaktadır (Artun,2015: 241).

Mezar taşlarında ölen kişinin mesleğini belirten bazı motiflere rastlanmaktadır. Kocaeli'nin bazı bölgelerindeki mezar taşlarında ölen kişinin mesleğini gösteren denizci dümeni, polis arması, ay- yıldız, çiçek, selvi gibi motifler yer almaktadır. Ankara'da bulunan bazı mezar taşlarında terazi (hukuk adamı), makas (terzi), kitap-kalem-meşale (öğretmen), lokomotif (demiryolunda çalışan), sol anahtarı (müzisyen), sarık (din adamı) vb. motifler bulunmaktadır (Örnek, 1971: 71).

Ölen kişiye saygı ve sevgi göstergesi olan mezarlıklar ve buna bağlı olarak geliştirilen mezar taşı motifleri dünyada ve ülkemizde yüzyıllardan beri etkisini yitirmeden farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu gelenek Türklerde İslamiyet öncesi ve sonrasında sürdürülen en önemli geleneklerden biridir. Bununla beraber aslında İslam dininde mezar taşı ve mezar süsleme gibi uygulamalar yoktur. Hatta şatafatlı mezar taşları ve abartı süslemeler yoksul çevreleri etkileyeceğinden dolayı bu uygulamalar yasaklanmıştır. İslam dininde ölen kişinin yerinin belli olması adına, ölünün gömüldüğü yere herhangi bir taş ya da tahta dikilmesi yeterlidir. Ancak Türklerde ve Müslüman birçok ülkede bu kurala uyulmamış ve ölen kişinin ardından, onu yansıtabilecek, sürekli ziyaret edilebilecek mezarlıkların yapımına devam edilmiştir.

İslamiyet'in kabulünden sonra özellikle Osmanlı Devleti'nde mezarlıklara ve mezar taşlarına çok önem verilmiş hatta pahalı hammaddeler kullanılmıştır. Mezar taşlarında cinsiyet farkını da önemsemiş kadın mezarları için işlemelerle bezeli bir kadın başlığı, erkek mezarların da ise sarık kullanmışlardır (Tryjaski,2012: 483-484).

İslamiyet'te kabul görmemesine rağmen günümüzde türbeler de yine özel bir yapı içinde bulunmakta ve mezar taşlarında yine farklı figürlere rastlanmaktadır. Türbelerde özellikle zümrüdü anka, çift başlı kartal gibi figürler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle çift başlı kartal figürünün Selçuklularda kullanılan figürden etkilenilerek devamında kullanıldığı düşünülmektedir (Tanyu, 1987: 107).

Çalışmamızın derleme kısmını oluşturan türbe ve yatır kavramlarına gelecek olursak, burada halkın tabiatüstü güçlerine inandıkları şahsiyetlerin mezarlarını kastetmekteyiz. Ancak arada şöyle bir fark söz konusudur: Bir yerde olağanüstü bir

durumun olması ve bunun adı sanı bilinmeyen bir şahsiyete bağlanması durumu “yatır” inancı olarak kabul edilmektedir. Türbe ise kerametine inanılan, hakkında çeşitli rivayetler bulunan, halkın derin saygı duyduğu şahsiyetlerin özel olarak yapılan mezarlarına verilen isimdir.

Yaptığımız alan araştırmalarında gözlemlediğimiz türbelerden yola çıkarak türbelerin yapısıyla ilgili şu bilgileri verebiliriz: Türbeler özellikle evliyanın yüceliği, ölüm tarihinin eskiliği, öldüğü yer ve oranın yapısına göre çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak baktığımızda kubbeli, dikdörtgen ya da altıgen bir yapının içinde bulunurlar ve ziyaretçilerin ibadet edebilmeleri için türbenin yanında bir mescit olur. Türbeler genellikle kent ya da köy mezarlıklarının içinde yer alır. Belli bir yapının içinde bulunmayan türbeler ise genellikle büyük bir ağacın altında bulunur. Ziyaretçiler bu ağaçların dallarına çaput bağlayarak dilekte bulunurlar. Ağacın heybeti ve yaşı evliyanın yüceliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türbeler yüzyıllardır halk tarafından büyük bir saygıyla ziyaret edilmiştir. Kerametine inandıkları şahsiyetlerin ölümlerinden sonra da kerametlerinin devam ettiğini onların ve Allah’ın sevgili kulları olduğunu düşünmüşlerdir. Özellikle türbe ziyareti yapıp dileklerin burada dilenmesinin, şifanın burada aranmasının sebebi ise yaratıcıya “keramet sahibi yaptığı bu kullarının yüzü suyu hürmetine” müracaat etmek içindir. Bu şekilde ziyaretçiler, dertlerine deva, dualarına daha kesin bir karşılık bulacaklarına inanmış ve türbeleri, ziyaret yeri yapmışlardır. Ziyaretin sonunda şifa bulan ya da dileği gerçekleşen kişi eğer başta adak adadıysa o adağını yerine getirir (Çobanoğlu, 2003: 165).

Türbeler günümüzde de ziyaret edilmekte ve türlü derde deva ve hastalıklara şifa aranmaktadır. Bununla birlikte geçmişe oranla ziyaretçi sayısında azalmaların olduğunu da halktan öğrenmiş bulunmaktayız. Çalışmamızda birçok türbenin kaldırıldığına, yerinin taşındığına ve bu sebeple ziyaretçisi bulunmadığına şahit olduk. Özel bir yapı içinde yer alan türbeler ise korunmakta ve ziyarete açık bulunmaktadır.

2. BÖLÜM

2.1. Ordu İlinde Tespit Edilen Adak Yerleri

2.1.1. Avni Efendi Evliyası

Avni Efendi türbesi, Ordu ili, Gölköy ilçesi, Damarlı köyünde yer almaktadır. Türbe 5 metre yüksekliğinde ve altıgen şekindedir. Avni Efendi'nin vaktiyle yaşadığı ev, türbenin yaklaşık 500 metre yukarısında yer almaktadır. Türbenin içerisinde, ziyaretçilerin namaz kılabilmesi için seccadeler bulunmaktadır. Türbenin dışında Avni Efendi'nin eşi Ayşe Seraslan'ın kabri bulunmaktadır.

Evliyanın oğlundan aldığımız bilgilere göre Avni Efendi, 7 yaşında Kur'an-ı Kerim'i hatim etmiş, Müderris Abdullah⁶ Efendi'den ders almış ve kendi köyünde öğretmenlik yapmıştır. Oğlundan aldığımız bilgiye göre, köyde yaşayan herkes, her şeyi Avni Efendi'ye danışır, onun düşüncelerine büyük önem verirmiş. Köyün bütün dertleriyle ilgilenir, köyde ne kadar sıkıntılı iş varsa çözermiş. Köyde imece usulü bir iş yapıldığında yemekleri hazırlar, tüm köylüyü az bir yemekle doyurmuş; sofrası her zaman çok bereketli olurmuş.

Avni Efendi'nin nâmı bütün köye yayılmış, bu durumdan hoşlanmayan bir grup köylü Avni Efendi'nin canına kast etmeye kalkışmış. Ancak bu kötü niyetli kişiler daha Avni Efendi'nin yanına varamadan yolda helak olmuşlar. Bu kişilerin mezarları vaktiyle ormanlık alanda bulunuyormuş ancak defineciler tarafından tamamı tahrip edildiği için belediye tarafından tasfiye edilmiş. Avni Efendi'nin türbesi de daha o ölmeden halk tarafından yaptırılmaya başlanmış ve Avni Efendi tam türbenin tamamlandığı gün vefat etmiş. Avni Efendi'nin oğlu Cahit Seraslan, babasının başka türlü bir takım kerametleri olduğunu ifade etmişse de “Bunlar söylenmez, sırdır.” diyerek diğer kerametlerinden bahsetmemeyi tercih etmiştir. Evliyaların kendilerine bahşedilen özellikleri halka yansıtmasının bir kibir göstergesi olduğunu ve babasının hayattayken bu özelliklerini bir sır gibi sakladığını belirtmiştir. Çalışmamızın kutsal kültürleri açıkladığımız kısmında da “*evliya kültürü*” içerisinde evliyaların kibirden uzak, Allah aşkıyla yola devam eden ve sırlarla dolu şahsiyetler olduklarından bahsetmiştik.

⁶ Cahit Seraslan' dan aldığımız bilgiye göre Müderris Abdullah dönemin önemli alim şahsiyetlerinden biridir.

Cahit Seraslan'ın babasıyla ilgili yaptığı açıklamalar da bu gerçeği doğrular niteliktedir (KK: 3).

Türbe günümüzde ziyarete açıktır. Özellikle hafta sonları dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından dertlere deva, dileklerin kabulü ve hastalıklara şifa bulma umuduyla ziyaret edilmektedir. Türbede dilek ve adakların gerçekleşmesi için özel olarak uygulanan bir ritüele rastlanmamakla birlikte ziyarete gelenlerin el açıp dua ettikten sonra dileklerini söyledikleri anlaşılmaktadır.

2.1.2. Bağnut Hatibi (Kuzköy Evliyası) Türbesi

Bağnut Hatibi adlı evliya halk arasında Kuzköy Evliyası olarak da bilinmektedir. Türbe adını içinde bulunduğu köyden almaktadır. Gököy ilçesine bağlı Kuzköy köyünde bulunmaktadır. Türbe köyün mezarlığının içinde, kare şeklinde, 4.5 metre eni ve boyu olan, küçük kubbeli bir yapının içinde yer almaktadır. Türbenin içinde iki mezar yer almaktadır. Mezarlardan biri Bağnut Hatibi'ne, diğeri ise oğlu Bahri Okutan'a aittir. Türbenin giriş kapısının yanında “ Nehirler aktı geçti/ Kurudu vakti geçti/ Nice sultanlar geldi geçti/ Bu dünya bir pencereydi/ Bakanlar baktı geçti/ Her gelen baktı geçti” ifadesi yer almaktadır. Yine türbenin giriş kısmından asıl adının Müderris Ahmet Hamdi Efendi olduğunu, otuz altı yıl merdrese eğitimi aldığını, 1874-1970 yılları arasında yaşadığını öğreniyoruz.

Rivayete göre, koyun çobanlığı yapan Bağnut Hatibi'nin kerameti çobanlık yaparken namaz kıldığı sırada ortaya çıkmıştır. Bağnut Hatibi namaz kılarken koyunlarına geçmemeleri için bir çizgi çekmiş ve koyunlar Bağnut Hatibi'nin namazı bitene kadar bu sınırı geçmeden beklemişlerdir. Bunun yanı sıra koyunlarını güderken girdiği tarlalarda koyunlarının ekinleri değil sadece zararlı otları yiyip hiçbir ekine zarar vermemesi ile de kerametine halk arasında iyice inanılmış ve kıymetli zatlardan ilan edilmiştir.

Başka bir rivayete göre Tokat'tan kış ortasında gelen birkaç kişi yaylada kara ve fırtınaya tutulmuştur. Bunu gören Bağnut Hatibi onlara “ Aç mısınız, susuz musunuz?” diye sormuş. Onlar ise bu kış ortasında ne var da ne bulup bize vereceksin,

niye soruyorsun diye sitem etmişler Bağnut Hatibi'ne. Bunun üzerine Bağnut Hatibi ceketinin iç cebinden çıkardığı, dumanı üstünde sıcacık ekmeği onlara uzatmış. Buna çok şaşırın gençler ise onun keramet sahibi bir zat olduğuna kanaat getirmiş (KK: 4).

Bir diğer rivayete göre Bağnut Hatibi'nin bir gün koyunları çalınmış ve oğlu bu duruma çok tepki vermiştir. Tüm koyunların çalınmasına sinirlenen oğlu, babasına dönerek “ Madem hatip hocasın kerametini göster de bul şu koyunları.” diye ağır bir tepki vermiştir. Bunun üzerine Bağnut Hatibi oğluna cevap olarak bir küçük kağıda kendi elleriyle bir şeyler yazmış ve terazinin bir kefesine bu kağıdı, diğer kefesine ise üç okka taş koymuş, kağıdın bulunduğu kısım taşlarının ağırlığından hiç etkilenmeden en tepeye kalkmış. Bunun üzerine oğlu babasından özür dileyip, el öperek, af dilemiş ve babasının kerametini kabul etmişti (KK:10).

Halk arasında yayılan bu rivayetlerin neticesinde kerametine inanılan ve saygı duyulan Bağnut Hatibi, evliya olarak kabul edilmiş ve türbesi yaptırılmıştır. Günümüzde de ziyarete açık durumdadır. Türbe özellikle sara hastaları ve çeşitli sağlık sorunları yaşayan insanlar tarafından ziyaret edilmektedir. İnsanlar türbenin yanında bulunan mescitte şükür namazı kıldıktan sonra, evliyanın mezarındaki toprağı yüzlerine sürerek şifa dilemektedir.

2.1.3. Buharalı Şeyh Şakir Efendi Türbesi

Buharalı Şeyh Şakir Efendi Türbesi, Ordu şehir merkezinde yer almaktadır. Ordu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Selimiye Mahallesi'nde, Orduspor kulübüne ait stadyumun yanında yer almaktadır. Türbenin içinde Şeyh Şakir Efendi'nin kabri dahil yedi kabir bulunmaktadır. Türbenin duvarında yazan “ Tarikkat- ı Aliyye-i Kadiriyye” ifadesinden anlaşıldığı üzere diğer altı kabirde şeyhin müritlerine aittir.

Duvardaki tabelalardan kabirlerdeki dört şahsiyet hakkında bilgi edinebiliyoruz. İsmi verilen şahsiyetler şu şekilde ifade edilmiştir: “ İlmî ile Âmil Mürşid-i Kamil Buharalı El- Hacc Şeyh Şakir Efendi (1293)”, “Tarikat- ı Aliyye-i Kadiriyye Meşayihinden Merhum Derviş Ahmetzade Şeyh Ali Osman Baba (1310)”

“Tarikat-ı Aliyye-i Kadirriyye Müridanından Mehmet Kalfazade Merhum Mustafa Baba (1321)”, “Merhum ve Mağfur Giresun Ülema-i Benamından El- Hacc Ali Efendi (1317)”

Türbenin etrafı duvarlarla çevrilidir ve üstü açıktır, giriş kapısının olduğu bölüm ise bahçe duvarı şeklinde çevrilmiştir. Türbenin içinde selvi ağaçları bulunmaktadır.

Buharalı şeyhin memleketinden göç ederek önce Kırım’ a geçtiği, burada bir müddet kaldıktan sonra Ordu’ya geçtiği bilinmektedir. Hiç evlenmemiş olup Trabzon valisi Haznedarzade Osman Paşa’ nın inşa ettirmiş olduğu Osman Paşa Medresesi’nde müderrislik ve Kadiri Tekkesi şeyhliği yapar. Çok sayıda talebe yetiştirir. Hem bir veli olarak görülür hem de bir din alimidir. Eskiden beri kabrini ziyaret etmek yörede gelenek haline gelmiştir. Nakledilir ki bilhassa evlenme çağı geçmiş olan kızlar, sabah namazında kabrini ziyaret ederek dua ederlermiş. Ancak günümüzde bu geleneğin hemen hemen kaybolmuş olduğu söylenir.⁷

Rivayete göre Şakir Efendi, Orta Cami’ de cemaat arasında namaz kılmaktadır. Namazı kıldırın imam, namaz sırasında su basan değirmenini yirmi işçiye mi yoksa otuz işçiye mi temizletebileceğini düşünmekte ve bu duruma bir çare aramaktadır.

Şakir Efendi namazın sünnetini cemaatle kılıp bitirdikten sonra farz kısmında camiden çıkar ve şu anda türbesinin bulunduğu bahçeye gider ve namazının farzını tek başına orada kılar. Namaz bittikten sonra imam, cemaatle birlikte Şakir Efendi’nin yanına gelir ve camiden neden çıkıp namazına burada devam ettiğini sorar.

Şakir Efendi imama dönerek: “ Namaz kıldırırken aklın başka yerde, namazı değil değirmenini nasıl temizleteceğini düşünüyorsun, bundan rahatsız olduğum için camiden çıktım.” diyerek bazı durumların kendisine nasıl ayan olduğunu cemaate göstermiştir (KK:15).

Bu rivayetten anlaşıldığı üzere halk arasında Şakir Efendi bu tip üstün özelliklere sahip bir evliya, mübarek bir şahsiyettir.

⁷ Abdulhalim Durma, “ Evliyalar Şehri” a.g.e. s. 22

Halk arasında daha yaygın olarak bilinen başka bir rivayete göre Şakir Efendi bir askerdir ve mezarı bugünkü türbesinin birkaç metre daha ilerisinde mahallenin yol geçen yerindedir.

Devrin belediyesi bir gün (Şeyh Şakir Efendi'nin ölüm yıl dönümüne göre hesaplanırsa 1310 yılından sonraki bir zamana denk gelmektedir) burada yol yapım çalışması yapmaktadır. Şehit mezarı olduğunu bilmedikleri için Şakir Efendi'nin mezarı olan yeri kazmaya kalkarlar ancak kazmaları kırılır ve bir türlü burayı kazamazlar.

Kazı çalışması yapılırken yüksek rütbeli bir asker de orada bulunmaktadır. Asker durumu hemen anlar ve çalışmayı durdurur. Mezarı içinde yatan Şakir Efendi'ye seslenir: “ Ey asker, yerinden kalk ve şuraya (şu an türbesi olan yer) yat. Sen asker değil misin? Emrediyorum kalk ve diğer tarafa yat.” der.

Şakir Efendi yerinden kalkar ve emre itaat ederek komutanın gösterdiği yere gidip yatar. Bu olayı hayretle izleyen ahali bundan sonra bu muhterem zâtı Şeyh Şakir Efendi olarak anmaya başlar (KK: 11).

Şeyh Şakir Efendi türbesi hala aynı yerinde bulunmaktadır. Özel olarak medet umulan, şifa aranan bir şahsiyet değil; saygı duyulan, evliya olduğuna inanılan ve dua edilen bir şahsiyettir.

Türbede fidanlara bağlanmış bir iki kurdele olmakla birlikte, halktan aldığımız bilgilerden anladığımız kadarıyla bu konuda net bir inanış yoktur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir konuda şifa için değil birçok konuda dua etmek için uğranan ve Ordu'nun en bilinen türbelerinden biridir.

2.1.4. Çal Evliyası

Çal Evliyası türbesi, Ordu ili, Ulubey ilçesinin, Akoluk köyünde bulunmaktadır. Türbe defineciler tarafından talan edildiği için sadece zamanında bulunduğu yer hakkında bilgi bulunmaktadır.

Rivayete göre, Çal Evliyası'nın şu anda talan edilen ve zamanında türbesinin bulunduğu düşünülen bölgeye halk özellikle yağmur duası için, kalabalık bir şekilde giderlermiş. Halk beraber dua edip köyün yoluna tekrar tuttuklarında daha yolda iken yağmur yağmaya başlamış. Halk bu duruma çocukluklarında birçok defa şahit olduklarını söylemektedir (KK:17).

Günümüzde her ne kadar talan edilmiş ve yeri tam olarak bilinmiyor olsa da köy halkı evliyanın varlığına inanmakta ve yağmur ve şifa dilemeye devam etmektedir.

2.1.5 Derviş Salih Türbesi

Derviş Salih Türbesi Ordu ili Ulubey İlçesi'ne bağlı Karakoca Mahallesi'ndeki mezarlıkta bulunmaktadır. Türbenin dışı çini kaplıdır ve yanında türbeye bitişik bir de mescit vardır.

Derviş Salih halk arasında hep aynı şekilde anlatılmaktadır. Yakın tarihte halkın tanıdığı bir şahsiyet olup hakkında çeşitli değil bir tek rivayet bulunmaktadır.

Doğum tarihi hicri takvime göre 1320, ölüm tarihi ise miladi takvime göre 1983 yılını göstermektedir. Ölüm tarihi de halkın onu gerçekten tanıdığının göstergesidir.

Rivayete göre Derviş Salih, Ulubey'in Karakoca Mahallesi'nde yaşamaktadır. Elinde sürekli bir ibrikle gezer, dilinden Allah kelamını düşürmezmiş. Halk arasında akli dengesinin bozuk olduğu düşünülür ve çocuklar arasında dalga konusu olurmuş. Böyle durumlarda çok sabretmesine rağmen dayanamayıp ettiği beddua anında kabul olurmuş. Halktan birçok kişinin şahit olduğuna göre çamur çorak her yere girip oturur ancak kalktığında üzerinde bir tek leke bile olmazmış.

Halkın derviş olarak benimsemesinin en büyük sebebi ise Derviş Salih'in bir anda birden fazla yerde olabilmesiymiş. Yine bir gün anlatılan bir olaya göre Derviş Salih Çambaşı Yaylası'nda yolda giderken minibüse durması için işaret vermiş ancak şoför durmamış sonrasında pişman olup keşke alsaydım dediğinde dervişi tekrar yolun kenarında bulmuş. Bunun yanında yine komşu köyde askerden gelenler Derviş Salih'i askerde gördüklerini söylemişlerdir.

Derviş Salih'in büyük olayları önceden bilip halkı uyarma gibi bir hikmeti olduğuna da inanılmaktadır. Yine anlatılan bir olaya göre Derviş Salih 1939'da olacak büyük depremi önceden halktan birine anlatmıştır. Öyle ki önce küçük bir depremin ardında ise çok sarsıcı bir depremin yaşanacağını öncesinden günü gününe ve saati saatine bildirmiştir (KK: 6).

Derviş Salih türbesi halkın sürekli ziyaret ettiği ve dua okuduğu bir türbedir. Halkın içinden biri olması ve kerametlerinin gözler önünde yaşanmış olması ona olan sevgilerini daha da arttırmıştır. Derviş Salih türbesine şifa aramak için değil dua edip onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan dilek dilemek için gidilmektedir. Herhangi bir çaput bağlama ya da toprağa yüz sürme gibi bir ritüel bulunmamaktadır.

2.1.6. Eskipazar Evliyası ve Şeyh Mahmud Efendi

Eskipazar Evliyası Türbesi, Ordu ili Eskipazar Köyü'nün yukarısında yer alan Hatipli Köyü'nde bulunmaktadır. Şeyh Mahmud Türbesi ise Eskipazar Köyü'nün içinde yer almaktadır. Bu türbeleri beraber ele almamızın nedeni ise bu iki evliyanın kardeş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Türbelerden Eskipazar Evliyası Türbesi'nin yaptığımız ziyaret sırasında bulunduğu yerden kaldırıldığını halktan öğrendik. Türbenin neden kaldırıldığı halk tarafından bilinmiyor, bununla birlikte türbe hakkında genel bilgilere ulaştık. Şeyh Mahmud Türbesi ise etrafı duvarlarla çevrilmiş, üstü bir çatı ile kapatılmış, dar bir alana kurulmuştur.

Rivayete göre, iki kardeş Fatih zamanında bir harpte şehit düşmüş ve ayrı ayrı mezarlara defnedilmiştir. Kardeşlerden birinin adının Mahmud olduğu bilinmektedir ancak diğer kardeşin adı bilinmemektedir. Halk arasında Eskipazar Evliyası olarak bilinmektedir. Halk eski devirlerden kalma bu kabirleri evliya olarak tanımlamıştır. Genellikle ruhsal problem yaşayan kadınlar, şifa arayan hastalar ve kısmet arayan genç kızlar gelip iki rekat namaz kılıp dua eder medet umarlarmış. Bunun yanında kişisel sıkıntıları olan, cinlerin musallat olduğuna inanan insanlar kurtuluşu bu türbelerde ararlarmış (KK:2).

Günümüzde çok fazla ziyaretçisi olmamakla birlikte ziyarete gelenlerde sadece dua okumaktadır, herhangi bir konuda şifa verdiği inancı artık kalmamıştır. Bu duruma evliyaların kerametlerinin bilinmemesi ve haklarında çok fazla bilgi bulunmaması etki etmiş olabilir.

2.1.7. Hasan Efendi Türbesi

Hasan Efendi Türbesi Ordu ilinin Perşembe ilçesine bağlı Medreseönü köyünde yer almaktadır.

18. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya gelen Hasan Efendi, 1820- 21’de vefat etmiştir. Yörede Molla Hasan olarak bilinen Müderris Hasan Efendi, aynı zamanda Medereseönü’ne bu adı veren zattır. Çok sayıda talebe yetiştirmiştir.⁸

Rivayete göre Molla Hasan bir gece yatağında yatarken kardeşi denize çıkmış ve balık yakalamak isterken ağ ayağına takılmış ve denize düşmüş. Canıyla boğuştuğu yatağında yatan Molla Hasan ‘a ayan olmuş hemen kardeşinin yanına koşmuş ve kardeşini kurtarmış.

Eve sırlıklam döndüğünü gören karısı ısrarla nereden geldiğini sormuş, Molla Hasan söylememek için direnmesine rağmen daha fala karısının ısrarına dayanamayarak sırrını anlatmış.

Anlatmaması gereken sırrı karısına anlattığı için sonucun ne olacağını tahmin eden Molla Hasan ertesi gün Camiye gidip arkadaşlarıyla helalleşmiş ve Hakkın rahmetine kavuşmuş.

Halk Molla Hasan’ın bu kerametini duyunca kabrine gidip türlü dertleri için şifa aramaya başlamış. Çaput bağlayıp dua eder, dertlerine deva ararlarmış (KK: 16).

Rivayete göre bir kayıkta yer alan bir grup balıkçı balık avlamak için Medereseönü civarında denize açılmış. Kayıkçılardan birinin dengesi kaybolunca kayığın sahiplerinden birinin çantasına ayağı dolanmış ve çanta yırtılmış. Bunun

⁸ Sıtkı Çebi “Ordu Evliyalari”, Ensar Vakfı Ordu Şubesi Yayını No:1

üzerine kayık sahibi ve diğer adamlar hiddetlenip bu adamı dövmüşler, bir de üstüne kayıktan atmışlar.

Uzun süre çırpınıp yüze yüze kıyıya gelen adamcağız orada canını vermiş oracığa da gömülmüştür. Aradan yıllar geçmiş, bu kayıktakilerin yolu yine dolana dolana buraya gelmiş ve bu adamı attıkları yerde kayıkları devrilmiş, oracıkta hepsi boğuluvermiş.

Bu olayın sonrasında öldürülen genç köylülerden birinin rüyasına girmiş ve şöyle demiş: “ Onlar beni öldürdü ben de onları ayağıma getirip boğdum.”

Bundan sonra keramet sahibi olan bu zat’a Okçulu Evliyası denmiş ve şifa dilemeye başlanmıştır.

Bugün inanış devam etmemektedir. Öyle ki halktan kabir hakkında bilgi almak istediğimizde nerede olduğu hakkında net bir bilgi verememişlerdir (KK: 14).

2.1.8. Koçan Dede Evliyası

Koçan Dede Evliyası’ na ait türbe Ordu il merkezine bağlı Yaraşlı Köyü’nde yer almaktadır. Köyün girişinde bunulan camiye gelmeden 300 metre geride yer alan türbe ağaçlıklar içinde bir çukur şeklindedir. Bir mezar taşı yoktur, öyle ki bilmeyen biri orada bir mezar olduğunu anlayamaz. Bunun yanında, etrafındaki heybetli ve uzun dallı ağaçlar, türbenin varlığını kanıtlar gibidir. Rivayetler de bunun üzerine şekillenmiştir.

Rivayete göre Koçan Dede’nin mezarının bulunduğu yerdeki ağacın dalını bir gün köy halkından biri kesmiş ve evine döndüğünde gece evine iri iri taşlar yağmaya başlamış. Taşların hiçbiri insanlara denk gelmiyormuş ya ayaklarının dibinde kalıyor ya da evin duvarlarına çarpıyormuş. Halk işin içinden çıkamamış. Yine bir gün aynı yerden ağacın dalını kesen bir köylünün daha başına aynı olay gelmiş. Bu olayların tekrarlanmasıyla halk bu ağacın altında önemli birinin kabrinin olduğunu anlamış ve onu evliya olarak benimsemişler. Özellikle kısmet açtırmak isteyen genç kızlar, bir büyüyle birlikte kabre gelir ve burada uyuduktan sonra ağaç dalına bir çaput

bağlayıp kısmet dilermiş. Bu şekilde muradına eren çok genç kız olmuş. Bunun yanı sıra cinler tarafından sahiplenildiği düşünülen insanlar ve uyku sıkıntısı yaşayanlar da burada uykuya yatar ve sonrasında çaput bağlayarak medet umarlarmış (KK:5).

Bir başka rivayete göre yine köy halkından biri burada mezar olduğunu anlamayarak etrafını tuvalet olarak çevirmiş ve yine önceki rivayette olduğu gibi kişinin arkasından iri iri taşlar dökülmeye başlamış. Bu taşlar zarar vermek için değil uyarı amaçlıymış. Bu sayede halk burada önemli bir şahsiyetin olduğunu anlamış. Köylülerden biri mezarın yakınlarında akan bir dere den abdest almak istemiş ancak suyun kesik kesik aktığını fark etmiş. Derenin başında da üç tane beyaz at olduğunu fark eden köylü evliyanın burada abdest aldığını ve insanlara görünmediğini anlamış. Bütün bu olaylardan sonra halk bu evliyadan medet ummaya, mezarının yanında uykuya yatıp çaput bağlayıp dua etmeye başlamışlar (KK: 9).

Tüm bu rivayetlerden ve halktan edindiğimiz bilgilerden hareketle halkın evliyanın kerametlerine ve kendi istekleri için yardım bulabilecek kadar kudretli olduğuna inanmıştır. Yine halktan edindiğimiz bilgiye göre gece saat üç ile dört arasında evliyanın kabrinin bulunduğu yerden ışıklar yükseldiğine inanılmaktadır. Bu da onun şahsiyetine duydukları saygının göstergesidir. Türbe ağaçların arasında derin bir oyuk içinde bulunmaktadır. Medet ummak için değil define aramak için gidenler çoğalmıştır. Türbe artık eskisi gibi ziyaret edilmemektedir. Herhangi bir hastalığa şifa arayıp çaput bağlama geleneği sürdürülmemektedir. Türbenin varlığını köyde olup bilmeyenlerin çoğunlukta olduğunu gözlemledik.

2.1.9 Turuk Tamı Evliyası

Türbe Ordu ili merkez köylerinden Yaraşlı Köyü'nde yer almaktadır. Geçmişte çok büyük çınarlar olduğu bilinen ağaçların altında yer almaktadır. Halktan bu bilgileri edinebiliyoruz ancak türbenin tam yerini günümüzde çok iyi bilen yok. Halktan dinlediğimiz kadarıyla ve onların tarifleriyle yerini tahmin edebiliyoruz. Bölgeyi bilmeyen herhangi birinin burada türbe olduğunu anlaması pek mümkün görünmemektedir. Türbenin varlığına kanıt ise halkın Koçan Dede'nin üç kardeşiyle

birlikte bir üçgen oluşturacak sırada mezarlarının bulunduğu inanmaları ve geçmişte şifa arayan insanların hikâyeleri olabilir.

Turuk Tamı ile ilgili rivayetler, Koçan Dede'nin kardeşi olması inancından dolayı iki türbenin rivayetleri aynı şekildedir.

Rivayete göre Turuk Tamı'nın kabrini bilmeyen halktan biri bir gün kışlık yakacak elde etmek için çalıları kesmiş evine götürmüş. Ertesi gün köylülerin tepesine iri iri cevizler yağmaya, ayaklarının dibindeki toprağa çakılmaya başlamış. Bu olanlara anlam veremeyen halk, kabrin oradaki ağaçtan her dal kestiklerinde başlarına aynı olayın gelmesinden orada önemli bir şahsiyet bulunduğunu anlamışlar. Bundan sonrasında ise kısmet arayan, uykusuzluk çeken ve cinlerle sıkıntısı olanlar gidip kabirde uykuya dalar ve uyandıklarında ağaç dallarına çaput bağlayıp dilek dilemeye başlamışlar.

Günümüzde artık şifa için ziyaret edilmemektedir. Belli bir zamandan sonra artık şifa bulamayan halk ayağını kesmiş, dışardan gelenler ise define peşine düşmüşlerdir. Turuk Tamı Evliyası'ndan ve türbeden dahi haberdar olmayanlar çoğunluktadır. Bu sebeple yeri hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.

2.1.10. Kutlu Doğmuş Evliyası

Kutlu Doğmuş Evliyası türbesi Ordu ili, Aybastı ilçesinin Kutlular köyünde ormanın içinde yer almaktadır. Türbe 4.5 metre yüksekliğinde, altıgen şekildedir. Türbenin giriş kapısındaki duvarda zât ile ilgili bilgi verilmiştir. Bilgiler şu şekildedir:

“Melik Gazi'nin subaylarından. Halen türbesi Kutlular Mahallesinde, Gököy- Aybastı yolu üzerindedir. Melik Gazi'nin harekatı sırasında onun komutasında bulunan ve şimdiki anlamıyla harbin ve sevkini idaresini yürüten subaylardan Kutlu Bey'e eriştiği şehitlik mertebesinde dolayı, doğarken de şerefli doğdu anlamına gelen “Kutlu Doğmuş” adı verilmiştir. Bu zâta bugün Kutlu Baba da denilmektedir.

Herhangi bir hususta darıda kalanlar bu zât-ı muhteremin türbesini ziyaret etmektedirler.”

Halktan duyduğumuz rivayetler türbenin kapısında yazanlardan farklı değildir. Buradaki işgalde şehit düştüğüne, ilim sahibi bir zât olduğuna ve şifa verdiğiğine inanılmıştır (KK:15).

Özellikle sara hastalarına şifa verdiği düşünölmekle birlikte birçok hastalık için şifa aranmıştır. Türbenin yanındaki ağaca insanlar önce çaput bağlayıp sonra türbeye giderek dua edip şifa aramaktadır. Türbenin içinde seccadeler, başörtüleri ve tesbihler bulunmaktadır. Ziyaretçiler burada namaz da kılabilmektedir.

Türbe 2016 yılında restore edilmiştir.

2.1.11. Müderris Abdullah Efendi Evliyası

Müderris Abdullah Efendi'nin türbesi ve mescidi Ordu ili, Ulubey ilçesinde, mezarı ise Gököy- Cihadiye'de bulunmaktadır.

Rivayete göre Abdullah Efendi, Tokat'tan gönderilen bir alim imiş, bölgede birçok öğrencisi varmış ve bölge halkına Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi'ni öğretmiş. Bölgedeki birçok âlimi de o yetiştirmiş. Sözüne kıymet verilen, akıl danışılan ilim sahibi bir zât imiş. Hal böyle olunca vefatından sonra türbesi ve mescidi yapılmış (KK: 12).

Halk türbeye gidip çeşitli dertlerine deva aramakta, mescitte namaz kılıp dua etmektedir. Çeşitli sıkıntılar için türbe, günümüzde hala ziyaret edilmektedir.

2.1.12. Ocak Evliyası (Veli Hatıb)

Türbe Ordu ili, Gököy ilçesinin Damarlı köyünde yer almaktadır. Halktan türbe ve evliya konusunda bilgi almakla birlikte, evliyanın türbesine ulaşamadık.

Halkın verdiği bilgilerde bu zât 1400'lü yıllarda irşad⁹ için bu bölgeye gelmiş, demircilik yapan ve ocağı bulunan bir zât imiş.

Hakkındaki rivayet şöyledir: Topraklar işgal edildiği sırada dönemin paşalarından biri Veli Hatıb'ın ocağına gelmiş ve Hatıb'ın karısını görüp çok beğenmiştir. Padişah Veli Hatıb'a meydan okumuş ve demirciye, “ Madem demircisin sabaha kadar 80 serat 90 dorat 100 kırat nalını, mihini, çivisini sabaha kadar hazırla; yapamazsan karını elinden alacağım.” demiş. Veli Hatıb, sabaha kadar bu kadar şeyi nasıl hazır edeceğini kara kara düşünürken durumu karısıyla paylaşmış. Karısı ona, yüreğini ferah tutmasını, bu işi kendisinin halledeceğini söylemiş. Kadın dışarı çıkıp toprak alıp evde bu toprakları çamur haline getirmiş, elinde çamura şekil verip “ kün fe yekün” diyerek yere atmış ve çamur nal şeklini almış. Paşanın emrettiği tüm işleri sabaha kadar bu şekilde bitirmiş. Sabah gelen paşa emrettiği her şeyi hazır bulunca bu zâtın keramet sahibi olduğunu anlamış ve Veli Hatıb'dan af dilemiş. Bunun üzerine Veli Hatıb, karısına göz koyan paşaya dönerek “ Yay yasıldı ok atıldı. (Ok yaydan çıktı.)” demiş. Bunu üzerine kerametini anlayan Veli Hatıb'dan korkan padişah, askerleriyle birlikte kaçmaya başlamış. Askerler yolda birer birer kırılmış. Paşa ise Paşa Pınar köyünde ölü bulunmuş. Bu olay üzerine halk Veli Hatıb'ın ve eşinin kerametini anlamış (KK: 3).

Halkın anlattığına göre özellikle yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar için ayın ilk yenisinde Veli Hatb'ın mezarı ziyaret edilir ve mezarın yanında mum yakılarak bu konuda yardım istenirmiş. Günümüzde mezarının yeri net olarak bilinmemektedir ancak halk evliyanın varlığından ve şifa özelliğinden haberdardır. Hala inanış devam etmektedir.

2.1.13. Sarı Sadık Evliyası

Sarı Sadık evliyasının kabri Ordu ili, Ulubey ilçesinin, Yukarı Kızılın köyünde bulunmaktadır. Türbesinin bulunduğu yere günümüzde cami yapılmıştır. Halk ise anısını yaşatmak için camiye Sarı Sadık'ın ismini vermiştir.

⁹ Irşad: Müslümanlara doğru yolu göstermek ve onları dini görevleri hakkında aydınlatmak anlamına gelir.

Halktan aldığımız bilgiler evliyanın kerametine dair değildir. Evliya ile iç içe yaşamış insanların dediğine göre evliyanın türbesi birkaç kez taşınmak zorunda kalmış. Önce okul yapıldığı için, sonra da cami yapılacağı için türbe kaldırılmış. Halk evliyayla ilgili çok net bilgilere sahip değildir. Ancak yine de bölgede evliya hakkında çeşitli rivayetler oluşmuştur. Evliyanın yaşarken de halk tarafından çok sayıldığı, fikirlerine güvenildiği ve hastaların yardımına koştugu düşüncesi halk içinde yayılmıştır (KK: 12).

Evliyanın vefatından sonra özellikle sıtma hastaları, mezarın yanında uyutulur ve üzerlerinde kıyafetten bir parça koparıp dala asılarak şifa için medet umulmuş.

Günümüzde evliyanın türbesi bilinmediği için köyün eski halkı dışında ziyaretçisi bulunmamaktadır.

2.1.14. Sıtma Evliyası Süleyman Efendi

Türbe Ordu ili, Gölköy ilçesi şehir mezarlığının içinde yer almaktadır. Süleyman Efendi'nin mezar taşında adı yer almaz. Halk kabrin yanındaki büyük ağaçtan evliyanın mezarını anlayıp ziyarette bulunmaktaymış ancak kabrin yanındaki ağaç kesildiği için şu an mezarının yeri tam olarak tespit edilememektedir.

Rivayete göre Süleyman Efendi bir medresede öğrenciymiş, arkadaşları hacca gitmek için hazırlık yapıyormuş ancak Süleyman Efendi'nin hocası bir türlü Süleyman Efendi'ye izin vermiyormuş. Süleyman Efendi, hocasından izin almak için çok uğraşmış, en sonunda arkadaşlarının gitmesine üç gün kala hocası “ Tamam git, ne istiyorsan yap.” diye azarlayarak Süleyman Efendi'ye izin vermiş. Bunu duyan Süleyman Efendi uçar gibi oradan uzaklaşmış, üç günlük yolu, bir günden almış. Hocası gördüğü şeyin karşısında donakalmış, Süleyman Efendinin keramet sahibi olduğunu anlamış ve çok üzölmüş. “ Süleyman'ım ben seni bilemedim.” diye ağlayıp feryat etmiş (KK: 12).

Bu rivayetlerden sonra kerametine inanılan ve evliya ilan edilen Süleyman Efendi' nin mezarına halktan ziyaretler başlamış. Özellikle sıtma hastaları, korku

sorunları olan çocuklar ve çeşitli hastalıkları bulunan insanlar şifa dilemek için kabri ziyarete gelmeye başlamışlar. Günümüzde eskisi kadar ziyaretçisi bulunmamaktadır. Bu durumda kabrin yanındaki büyük ağacın kesilmesi ve kabrin yerinin tam olarak anlaşılması da dışarıdan gelen ziyaretçilerin azalmasında etkili olmuştur (KK:7).

2.1.15. Şeyh Abdullah Efendi Türbesi

Şeyh Abdullah Efendi türbesi Ordu ilinin Ulubey ilçesinin Şeyhler Köyü'nde yer almaktadır. Türbe Şeyhler Köyü mezarlık alanı yakınında büyük bir ormanlık alan içinde bulunmaktadır. Türbeye bitişik bir mescit vardır ve insanlar buraya geldiklerinde iki rek'at namaz kıldıktan sonra dua edip dilek dilerler.

Rivayete göre Abdullah Efendi Fatih Sultan Mehmet Han döneminde yaşamaktadır. Fatih Sultan Mehmet Han askerleriyle sefere giderken develeri çamura batmış ve ne kadar uğraşsalar da develeri çamurdan çıkaramamışlar. Etrafa bu develeri kimin çıkarabileceğini sormuşlar, halk da bu develeri ancak bir çobanın çıkarabileceğini söylemiş. Hangi çobanın bu işi yapabileceğini sorduklarında ise halk Abdullah Efendi'nin bu işi yapabileceğini söylemiş.

Abdullah Efendi develerin yanına gitmiş ve onlara el sürerek “ Kalk ya mübarek! Muanet olma!” demiş ve develer bu hitap üzerine oldukları yerden çıkıp hareketlenmişler. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet Han, Abdullah Efendi'ye kendisinden bir istekte bulunmasını buyurmuş. Bunu kabul etmeyen Abdullah Efendi'ye Fatih Sultan Mehmet iyiliğinin karşılıksız kalamayacağını ve mutlaka bir istekte bulunması gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Abdullah Efendi, Fatih Sultan Mehmet Han'dan keçilerini otlatılmak için bir alan istemiş. Fatih Sultan Mehmet, şu anda da bölgede bulunan Sap Dere ve oradan Karacık'taki Şeyhler Değirmeni ve yukarıdan Elikpınar artık Şeyh Abdullah olarak senindir, demiş ve köyün adı da Şeyh Abdullah Köyü olmuş (KK: 1).

Bu olaydan sonra halkın Şeyh Abdullah'a olan sevgisi ve saygısı artmış ve onun için yapılan türbeye giderek şifa aramaya başlamışlardır. Türbeye bitişik olan mescitte iki rek'at namaz kılıp çevresinde iki tur dönerek dua okuyup dilek dilemeye

başlamışlar. Kekeme çocuğu olan çocuğunu getirip şeyhin mezarında çocuğun ağzına sürerek şifa bulduğuna, kısmet isteyen genç kızların yine burada dua edip muradına ereceğine inanılır.

Günümüzde de bu inanç devam etmekte ve insanlar gelip çeşitli sebeplerle Şeyh vasıtasıyla dileklerini dilemektedir.

2.1.16. Şeyh Halil Evliyası

Şeyh Halil Evliyası türbesi Ordu ili, Kabataş ilçesi Kabataş köyünde yer almaktadır. Şeyh Halil, Şid Abdal'ın oğludur. Halktan aldığımız bilgide onun yaptığı çeşmeye ulaştık ancak türbesine ulaşamadık. Halk, çeşmeye gelip dua etmektedir.

Rivayete göre, Şeyh Halil'in şu an türbesinin bulunduğu tepenin yakınına asasını atacağını ve mezarının burada olacağını söylemiş. Asasını attığı yerden oluk oluk, bembeyaz süt fişkırmaya başlamış. Uzun süre köylü çıkan bu süttten faydalanmış. Sonrasında bir kadının çocuğunun kirli çamaşırlarını burada yıkamasından dolayı süt, çamurlu suya dönüşmüş. Bunu üzerine köylüler sürekli burada kurban kesip dua ederek çamurlu suyun, berrak suya dönüşmesini sağlamış ancak bir daha süt akmamış. Halen bu bölgeden su akmaktadır.

Bir diğer rivayete göre kerameti o zamanlarda anlaşılan Şeyh Halil'i Bizanslı papazla İstanbul'a çağırmış ve ona, "Seni şu kızgın fırına atalım da kerametini göster." demişler. Şeyh Halil de yanlarında duran çocuğu göstererek "Şu çocuğu atalım da kerameti hep birlikte görelim." demiş. Fırına atılan çocuk, "Burada üşüyorum." diye bağırmaya başlamış. Böylece kerameti Bizanslı Hıristiyanlar tarafından da anlaşılmış.

Bir diğer rivayete göre bir gün düğün kafilesi davul zurnayla köyden geçerken öğle vakti hava kapkara olmuş. Bunu gören Şeyh Halil, o günden sonra köyde davul, zurna çalınmasını yasaklamış. Köyde günümüzde davul, zurna çalınmamaktadır (KK: 13).

Bu inanış, bugün de devam etmektedir. Kerametine inanılan Şeyh Halil'den özellikle ağır hastalığı ve ruhi bunalımları olanlar yardım istemekte ve dua etmektedir.

Şeyh Halil'in kullandığı asasını Fatih Sultan Mehmet'ten aldığı rivayet edilmektedir. Âsa halen durmakta ve köydeki halktan birinin evinde yer almaktadır ancak uzun ısrarlarımıza rağmen âsanın fotoğrafını çekmemize izin verilmemiştir.

2.1.17. Şeyh Hasan Türbesi

Şeyh Hasan türbesi, Ordu ilinin, Gölköy- Aybastı yolu üzerinde Alacalar mevkiinde olup anayola 1 km uzaklıktadır. Türbe altıgen biçiminde ve 3.5- 4 metre yüksekliğindedir. Türbenin içinde ziyaretçilerin namaz kılabilmesi için seccadeler bulunmaktadır.

Halk tarafından Melik Gazi komutanlarından olduğu bilinmektedir. Karahisar Emiri Melik Gazi komutasındaki Türk ordusunun Pontus Devleti ile yaptığı mücadelede şehit olduğu anlatılmaktadır (1300- 1364).

Halk tarafından bilinen rivayet bu şekilde olup şehitlik mertebesinin yüceliğinden ve alp eren vasfının üstünlüğünden dolayı kabri ziyaret edilen, şifa aranan bir zât olmuştur (KK: 18).

Birçok hastalığa şifa olduğuna inanılmakta ve hala daha ziyaretçisi bulunmaktadır.

Türbe 2018 yılında restore edilmiştir.

2.1.18. Şidlü Dede Evliyası

Şidlü Dede Evliyası türbesi, Ordu ili, Kabataş ilçesi, Kuzköy sınırları içerisinde yer almaktadır. Türbe 14. yüzyılda yöreye gelen Türklerden Sid Abdal'a aittir. Yörenin Türkleşmesinde hizmet etmiş büyük bir hoca ve şeyh olarak anılmaktadır. Türbe

altıgen şeklinde 3.5- 4 metre yüksekliğinde, beyaz ve mavi renktedir. Türbenin yanında Şidlü Abdal'ın eşinin mezarı da yer almaktadır.

Rivayete göre, Şidlü Abdal'a Aybastı ve çevresinin Türklerin eline geçmesi üzerine bölgeyi fetih hakkı verilmiş ancak o bunu istemeyerek kurduğu zaviyeyi vakıf haline getirmiş ve insanlara yardım etmiştir. Öldükten sonra ise vakfın yönetimine oğlu Şeyh Halil geçmiştir (KK:13).

Türbesi hala ziyaret edilmektedir. Kısmet açmak ve özellikle dermanı zor hastalıklara şifa aramak için günümüzde de birçok ziyaretçisi bulunmaktadır.

2.1.19. Ulugöl Evliyası

Ulugöl evliyası ile ilgili net bilgiler bulunamamakla birlikte, türbenin Gököy Tabiat Parkı içinde olduğu halktan edindiğimiz bilgiler arasındadır. Evliyanın mezarı defineciler tarafından talan edildiği için mezar kaybolmaya yüz tutmuştur. Tüm bunların neticesinde mezarın halk tarafından tarif edilen yerine gittiysek de mezarı bulamadık.

Rivayete göre özellikle sara hastaları ve şifa bekleyen tüm hastalar Ulugöl Evliyası'nın kabrinde uyutulur ve uyandıklarında ak sakallı bir dedenin rüyalarına girdiğini iddia ederlermiş. Burada dua edip uyutulduktan sonra hastalar (özellikle sara hastaları) sıkıntılarından kurtulur, sağlıklarına kavuşmuş.

Bir süre sonra defineciler tarafından talan edilen mezarlıktan iftar topu patlaması sesi gibi büyük bir patlama sesi duyulmuş ve yerde büyük bir sarsıntı meydana gelmiş. Halk burada önemli bir zat olduğuna bir kez daha kanaat getirmiş (KK: 8).

Günümüzde halk tarafından varlığı bilinmekte ve kerametine inanılmaktadır ancak mezar talan edildiği için yeri ile ilgili net bir bilgiye ulaşamıyoruz. Yakın bir geçmişe kadar ziyaretçisinin çok olduğu ve şifa için medet umulduğu halktan öğrendiğimiz bilgiler arasındadır.

2.1.20. Veli Oğlu Hafız Hoca Türbesi

Molla Lütfullah Efendi'nin torunudur. Dedesi gibi hem âlim hem ârif bir kişidir. Küçük yaşta ilim yolunu tutmuş, 27 sene Tokat'ta kalmıştır. Ordu' ya dönüşünde teklif edilen müftülük ve vaizlik görevlerini kabul etmemiş, “ Ben medrese görevi istiyorum, talebe yetiştirmek arzusundayım.” diyerek tercihini eğitim yönünde yapmıştır.¹⁰

Türbe Ordu ilinin Gököy ilçesine bağlı Güzelyurt köyünde yer almaktadır. Altıgen biçiminde, 4.5 metre yüksekliğinde, küçük kubbeli ve mavi renkte bir yapıdadır. Türbe bu yapının dışında bir mezarlık şeklindedir. Altıgen yapının içinde seccadeler, Kur'an-ı Kerim ve yeşil duvarlarda Allah ve Muhammed yazıları yer almaktadır. İnsanlar burada namaz kılıp sonrasında mezarın yanına gidip dua etmektedir.

Rivayete göre Hafız Velioğlu aynı zamanda çiftçilik yapıyormuş. Bir gün halk ile birlikte tarlaya mısır ekmeye gitmişler. Gittikleri gün hava çok güzel, günlük güneşlikmiş. Ekinler ekildikten sonra bir anda büyük bir fırtına kopmuş ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlamış. Herkesin ekinleri sular altında kalıp mahvolurken Hafız Velioğlu'nun ekinlerinin olduğu yere bir damla bile yağmur düşmemiş. Bu olaydan sonra Hafız'ın kerameti ortaya çıkmış ve halk arasında saygı gören bir zat olmuş. Halk kuraklık zamanında sürekli Hafız'ın kapısını çalmaya ve dua istemeye başlamış (KK: 10).

Türbe hala kullanıma açıktır. Köy halkı tarafından özellikle kuraklık sıkıntısı olacağı düşünölen zamanlarda gidip dua etme geleneği sürmektedir. Halk evliyanın kerametine yürekten inanmakta, edindiğimiz bilgilerde edilen duadan sonra yağmur yağdığını iddia etmektedirler.

¹⁰ Sıtkı Çebi, “Ordu Evliyaları” Ensar Vakfı Ordu Şubesi s. 39.

SONUÇ

Çalışmada Ordu ilinde evliya kültürüne bağlı olarak oluşan adak yerlerini, bu adak yerlerinin oluşumundaki rivayetleri, halkın bu konudaki inancını, evliyaların önemini ve kerametini detaylı bir şekilde tahlil ve tetkik edilmiştir.

Türbe, adak ve evliya inancı, ülkemizin farklı kültürleri bünyesinde barındıran ve çeşitli coğrafi özelliklere sahip olan yapısı nedeniyle farklı isimlendirmeler ve rivayetlerle karşımıza çıksa da temelde aynı ritüellerin uygulandığı ve aynı derecede önem gördüğünü belirtmekte fayda vardır.

Ülkemizin hemen her bölgesinde bulunan türbe ve yatırların günümüze nasıl ulaştığı, popüler kültür, teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak oluşan sosyal medya kullanımının içindeki yeri özellikle sorgulanmalıdır. Yaptığımız araştırmalar; kutsal ruh, adak, kutsal mekân gibi unsurlarının İslamiyet öncesinde de inanç yapısı içinde yaşanan dönemin özelliğini yansıtacak şekillerde yer aldığını göstermektedir.

Çalışmamızın kutsal kültür bölümünde de detaylandırdığımız gibi Türklere kutsal ruh inancı mitolojik dönemi de içine alarak İlk Türk devletlerine geçiş döneminden itibaren kendini göstermektedir. İlk Türk devletlerinde, devrin ileri gelen, gücü tüm halk tarafından kabul edilen şahsiyetlere kutsallık atfedilmiş, bu şahsiyetler öldükten sonra da büyük bir saygıyla anılmış ve “ata” olarak isimlendirilmişlerdir. Bununla birlikte Türk aile yapısında evin büyüğü ve kurucusu olma özelliğinden dolayı babanın öldükten sonra da haneyi koruduğuna inanılmış ve saygıda kusur edilmemiştir. Bu şahsiyetlerin toplumun düzenini koruma özellikleri olduğu gibi yanlış yapılan işlerde de lanetleyici ve yok edici olduklarına da inanılmıştır. Bu nedenle gücüne inanılan ve “ata” olarak nitelendirilen bu şahsiyetlere halk tarafından saygı göstermek, onlardan af dilemek ve yardım istemek için kurban sunulmuş ve dualar gönderilmiştir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan “evliya kültürü” ve “adak” kavramları Türklerin İslamiyet’e geçmesiyle birlikte bu şekilde isimlendirilmiştir. Kerametine inanılan, halk tarafından benimsenmiş ve hakkında çeşitli rivayetler oluşturulmuş bu şahsiyetler “evliya” olarak anılmış, onlara özel bir mekan oluşturulmuş (türbe) ve bu mekanlar çeşitli dilekler için farklı ritüeller uygulanarak ziyaret edilmiştir. Tercihe göre ziyaretçilerin dileklerinin daha kısa bir sürede ve daha etkili gerçekleşmesi için

bir “*adak*” adaması ve dilek gerçekleştirdikten sonra bu adağı yerine getirmeleri de gelenekteki yerini almıştır.

“*Evliya kültü*” , “*adak*” ve “*türbe*” kavramlarının Ordu iline yansımaları incelendiği bu çalışmaya geleneğin geçmişten günümüze Ordu ilindeki gelişimini incelemek amacıyla başlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Ordu ilinde yer alan türbe ve yatırların bir listesini çıkarıp teker teker bu türbeleri ziyaret ederek türbelerle ilgili bilgi toplanmıştır. Ancak rivayeti halktan işitilen ve kabirleri taşınan ya da kaldırılan birçok evliya türbesinin yerine ulaşılamamıştır

Türbelerle ilgili bilgi verirken sadece “*adak*” kavramı üzerinde durmadan, türbenin bulunduğu alanın ve yapının mimari özelliği, evliya etrafında halktan elde edilen rivayetler ve halkın bu inancı uyguladığı ritüellere detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Türbe ziyaretlerinin çeşitli amaçları vardır. Halk gücüne, kerametine, Allah’ın katındaki yüksek mertebesine inandıkları bu şahsiyetlerin yüzü suyu hürmetine yüce yaratıcıdan; şifa, kısmet, zor durumdan kurtuluş gibi çeşitli dileklerde bulunurlar. Bu dilekler dilenirken türbenin yanındaki ağacın dallarına çaput bağlama, türbenin toprağına taşına yüz sürme gibi ritüeller yapılan alan araştırmasında da hem halktan alınan bilgilerle hem de türbelerde yapılan incelemelerle tespit edilmiştir.

Geleneğimiz içinde çok önemli bir yeri olan ve asırlar öncesinden etkisini günümüze kadar getirmiş “*adak*” ve “*türbe*” inancı popüler kültür ve sosyal medyanın gelişimi içerisinde etkisini biraz yitirse de kaybolmadan günümüze kadar gelmiştir. Bu geleneğin günümüzde de kaybolmadan devam etmesinin iki önemli sebebi olduğunu düşünmekteyiz: Bunlardan ilki inanç kaynaklıdır, insanlar yaratıcının bu şahsiyetlere insanlara yardımcı olabilmeleri adına yüce bir güç ve kudret verdiğine inanmakta ve bu yüce şahsiyetler aracılığıyla yaratıcıya dua etmekte ve dilekte bulunmaktadır. İkincisinin ise psikolojik bir rahatlama isteğinden kaynaklandığı söylenebilir; insanların dertlerine, hastalıklarına çare aramak ve gönüllerinden geçen dileklere ulaşmak için aradığı yollardan bir olarak düşünülebilmektedir.

Sonuç olarak yukarıda verilen bilgilerin ışığında bu çalışmanın Ordu ilinde evliya kültüne bağlı olarak oluşan “*türbe*”, “*yatır*” ve “*adak*” kültürünün gelenek içindeki yerinin, halkın üzerindeki etkisinin, araştırılan bölgelerdeki öneminin anlaşılması ve gelecek nesillere aktarılması bakımından önem arz ettiği söylenebilir.

Verileri alan araştırması ve yazılı kaynakların incelenmesiyle elde edilen bu çalışmayla birlikte Ordu ilinde evliya kültüne bağlı olarak oluşan türbe ve adak yerlerinin gelenek içindeki yeri ve yörenin kültürüne katkısı ilmi bir yaklaşımla literatüre kazandırılmıştır.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

1. Adı: Atilla

Soyadı: Türkyılmaz

Yaş: 57

Meslek: Emekli kaptan

Adres: Ulubey, Şeyhler Köyü'nde ikamet etmektedir.

Rivayeti halkan duyduğunu belirtti.

2. Adı: Bahtiyar

Soyadı: Toparlak

Yaş: 76

Meslek: Ev hanımı

Adres: 10 yıl öncesine kadar Ordu iline bağlı bir köy olan, Ordu'nun büyükşehir olmasından sonra mahalle olarak geçen Eskipazar Mahallesi'nde ikamet etmektedir.

Rivayeti büyüklerinden duyduğunu belirtmiştir.

3. Adı: Cemil

Soyadı: Tahta

Yaş: 58

Meslek: Çiftçi

Adres: Güzelyurt köyü, Bedirli mahallesinde yaşamaktadır.

Rivayeti halktan duymuş.

4. Adı: Cahit

Soyadı: Seraslan

Yaş: 51

Meslek: Tarımla uğraşiyor.

Adres: Gököy- Damarlı Köyü'nde ikamet etmektedir.

Halk arasında evliya olarak anılan ve bizim de çalışmamızda yer verdiğimiz Avni Efendi'nin oğludur. Aktardığı rivayetleri halk ve evliya ile birlikte bizzat yaşadıkları durumlardan aktarmıştır.

5. Adı: Emsal

Soyadı: Koyunhisarlı

Yaş: 55

Meslek: Ev hanımı

Adres: Yaraşlı Köyü'nde ikamet ediyor.

Rivayeti halktan duymuş.

6. Adı: Hüsnü

Soyadı: Şimşek

Yaş: 83

Meslek: Çiftçi

Adres: Ulubey ilçesi Karakoca Mahallesi'nde yaşamaktadır.

Rivayeti halktan öğrenmiştir.

7. Adı: Kadriye

Soyadı: Sarıyer

Yaş: 56

Meslek: Tarım ve hayvancılıkla uğraşiyor.

Adres: Gölköy ilçesinde ikamet etmektedir.

8. Adı: Kazım

Soyadı: Köse

Yaş: 70

Meslek: Çoban

Adres: Gölköy- Ulugöl' de ikamet etmektedir.

Rivayeti bizzat yaşadığını iddia ediyor.

9. Adı: Mahmut Ali

Soyadı: Özcan

Yaş: 70

Meslek: Serbest meslek

Adres: Ordu'da ikamet ediyor.

10. Adı: Mahmut

Soyadı: Beğen

Yaş: 63

Meslek: Eczacıliktan emekli

Adres: Gököy ilçesi Güzelyurt köyünde ikamet etmektedir.

Rivayeti halktan duymuş.

11. Adı: Mustafa

Soyadı: Topbaş

Yaş: 43

Meslek: Görme engelinden dolayı çalışmıyor.

Adres: Ordu- Merkez'de ikamet ediyor.

Rivayeti büyüklerinden öğrenmiş.

12. Adı: Mustafa

Soyadı: Türkmen

Yaş:53

Meslek: Esnaf

Adres: Ulubey ilçesinin Yukarı Kızılın köyünde yaşamaktadır.

Rivayet büyüklerinden duymuş.

13. Adı: Nurşen

Soyadı: Özal

Yaş: 40

Meslek: Ev hanımı.

Adres: Ordu- Merkez'de ikamet ediyor.

Rivayeti aile büyüklerinden dinlemiş.

14. Adı: Recai

Soyadı: Başkan

Yaş: 79

Meslek: Kaptan- şoför

Adres: Ordu- Perşembe'de ikamet ediyor.

Rivayeti halktan duymuş.

15. Adı: Rifat

Soyadı: Duyan

Yaş: 63

Meslek: Esnaf

Adres: Selimiye Mah., Lise Cad., No:1, Duyan İnşaat

16. Adı: Saime

Soyadı: Erkek

Yaş: 70

Meslek: Çiftçi

Adres: Aybastı ilçesi, Kutlular köyünde ikamet etmektedir.

Rivayeti halktan duymuş.

17. Adı: Saim

Soyadı: Şen

Yaş: 78

Meslek: Balıkçı

Adres: Perşembe- Medreseönü'nde ikamet ediyor.

Rivayeti halktan duymuş.

18. Adı: Selami

Soyadı: Uzundere

Yaş: 65

Meslek: Esnaf

Adres: Ulubey ilçesi, Akoluk köyünde ikamet etmektedir.

Rivayeti halktan duymuştur.

19. Adı: Turgay

Soyadı: Özdemir

Yaş: 50

Meslek: Esnaf

Adres: Ulubey ilçesi Şeyler köyünde ikamet etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AFİFİ, A.E., **Muhyiddin İbnu'l Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1975
- ARTUN, Erman, **Türk Halkbilim**, Kabalcı Kitabevi, adana 2015
- ARAZ, Nezihe, **Anadolu Evliyalari**, Fatiş Yayınevi, İstanbul 1958
- BAŞ, Mithat, **İlkçağ'dan Günümüze Ordu Tarihi**, Yason Yayınları, Ankara 2014
- BAŞ, Mithat, **Ordu Yöresi Tarihi**, Ordu Belediyesi Yayınları, Ordu 2012
- BEGENÇ, Cahit, **Anadolu Mitolojisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1974
- BEYDİLİ, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap Yayın, Ankara 2005
- BİCE, Hayati, **Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi**, İnsan Yayınları, İstanbul 2011
- CÂMÎ, Abdullah, **Evliya Menkıbeleri**, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011
- ÇEBİ, Sıtkı, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ordu'dan Görüntüler**, Ordu Gazi İl Halk Kütüphanesi, Ordu 1998
- ÇEBİ, Sıtkı, **Ordu Evliyalari**, Ensar Vakfı Yayını Şubesi, No:1
- ÇEBİ, Sıtkı, **Ordu Şehri Belediye Tarihi**, Ordu Gazi İl Halk Kütüphanesi, Ordu 2002
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003
- ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011
- ESİN, Emel, **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978

- ELIADE, Mircea, **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990
- ELIADE, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2017
- ELIADE, Mircea, **Dinler Tarihine Giriş**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009
- ELIADE, Mircea, **Kutsal ve Dindışı**, Gece Yayınları, Ankara 1991
- GÖLPINARLI, Abd lb ki, **Tasavvuf**, Milenyum Yayıncılık, İstanbul 2009
- GÜVEMLİ, Oktay, **Ordu ve Doğu Karadeniz  zerine Ekonomik ve Sosyal İncelemeler**, Orsev Yayınları, Trabzon 1997
- ERGUN, Pervin, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Ankara Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004
- HANÇERLİOğLU, Orhan, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993
- HARVA, Uno, **Altay Panteonu**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2014
- İNAN, Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976
- İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015
- KAFESOğLU, İbrahim, **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980
- KALAFAT, Yaşar, **Türk Kültürlü Halklarda Pir Kültü**, Berikan Yayınevi, Ankara 2016
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Alevi ve Bektāři İnançlarının İslam  ncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- Ordu İlinin Ekonomik Kalkınması**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul 1989

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971

ÖRNEK, Sedat, Veyis, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2014

ÖZDEMİR, İskender, **Anadolu Evliyaları Kerametleri**, Kripto Kitaplar, Ankara 2013

PALA, Hikmet, **Bir Kentin Tarihi**, Altınpost Yayınları, Ankara 2013

ROUX, Jean, Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, İşaret Yayınları, İstanbul 1968

TANYU, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967

TANYU, Hikmet, **Türkiye’de Adak ve Adak Yerleri**, Elips Kitap, Ankara 2007

TANYU, Hikmet, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987

TRYJARSKİ, Edward, **Türkler ve Ölüm**, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012

TURAN, Fatma Ahsen, OZAN, Meral, **Türk Mitolojisine Giriş**, Gazi Kitabevi, Ankara 2016

UĞURLU, Nurer, **Türk Mitolojisi**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2012

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, **Ordu Kazası Sosyal Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, **Ordu Tarihinden İzler**, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Ordu 2018

YILDIRIM, Öcal Serdar, **Dünden Bugüne Ordu İli**, Ordu Gazi İl Halk Kütüphanesi, Konya 2001

81 İlde Kültür Ve Şehir- Ordu-, T.C. Ordu Valiliği, İstanbul 2012

Makaleler

OYMAK, İskender, Anadolu'da Su Kùltùnùn İzleri, **İlahiyat Fakùltesi Dergisi**, 15:1, 2010, s. 5-55

DÖNMEZ, Yusuf, Bitki Özellikleri Açısından Türkiye, **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi**, Sayı XXVI, İstanbul 2012

EKLER

Şekil 1 Avni Efendi Evliyası Türbesi

Şekil 2Akdî Efendi Evliyası Türbesi

Şekil 3 Bağnut Hatibi Evliyası Türbesi

Şekil 4 Şeyh Abdullah Efendi Türbesi

Şekil 5 Derviş Salih Türbesi

Şekil 6 Kutlu Doğmuş Evliyası Türbesi

Şekil 7 Müderris Hafız Abdullah Türbesi

Şekil 8 Kaldırılan Sarı Sadık Abdullah Efendi türbesinin yerine yaptırılan cami.

Şekil 9 Sellak Efendi Türbesi

Şekil 10 Süleyman Efendi Türbesi

Şekil 11 Şeyh Halil Efendi'nin kerametini gerçekleştirdiği çeşme ve keramet hakkındaki bilgi alınıyöre halkı.

Şekil 12Şeyh Hasan Türbesi

Şekil 13Şeyh Mahmud Türbesi

Şekil 14Şıdılu Dede Evliyası Türbesi

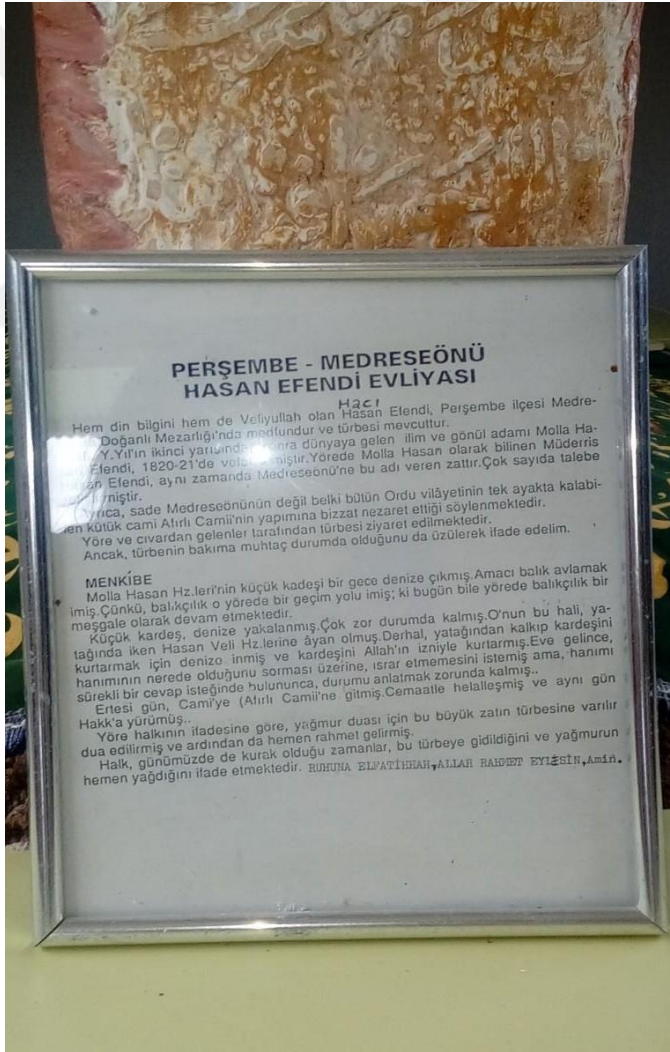

Şekil 15 Veli Oğlu Hafız Hoca Türbesi

Şekil 16 Hasan Efendi Evliyası Türbesi

ÖZ GEÇMİŞ

1990 yılında İzmir/ Konak'ta doğan Gizem ÖNER ilk ve ortaöğrenimini Ankara'da tamamlamıştır. 2009 yılında başladığı Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2013 yılında mezun olmuştur. 2015 yılında Giresun Üniversitesinde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamlamıştır. Aynı yıl Ordu ili Perşembe ilçesinde bulunan Bilgi Koleji'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak iş hayatına başlamıştır. Şu an Ordu'da Seçkin Özel Öğretim Kursunda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak iş hayatına devam etmektedir.

